

Turizam i održivi razvoj u obalnom području

Brodarec Prečanica, Karlo

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies, Rijeka / Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:187:161311>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet
University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies - FMSRI Repository](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET**

KARLO BRODAREC PREČANICA

TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ U OBALNOM PODRUČJU

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2023.godina.

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET**

**TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ U OBALNOM PODRUČJU
TOURISM AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE
COASTAL AREA**

DIPLOMSKI RAD

Kolegij: Upravljanje obalnim područjem

Mentor: prof. dr. sc. Mirano Hess

Student: Karlo Brodarec Prečanica

Studijski smjer: Nautika i tehnologija pomorskog prometa

JMBAG: 0112072119

Rijeka, rujan 2023. godina.

Student: Karlo Brodarec Prečanica

Studijski program: Nautika i tehnologija pomorskog prometa

JMBAG: 0112072119

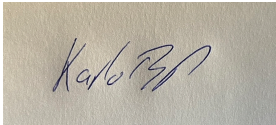
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad s naslovom **TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ U OBALNOM PODRUČJU** izradio samostalno pod mentorstvom **prof. dr. sc. Mirano Hess**

U radu sam primijenio metodologiju izrade stručnog/znanstvenog rada i koristio literaturu koja je navedena na kraju diplomskog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo u diplomskom radu na uobičajen, standardan način citirao sam i povezao s fusnotama i korištenim bibliografskim jedinicama, te nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Rad je pisan u duhu hrvatskoga jezika.

Student/studentica

Karlo Brodarec Prečanica

Student/studentica: Karlo Brodarec Prečanica

Studijski program: Nautika i tehnologija pomorskog prometa

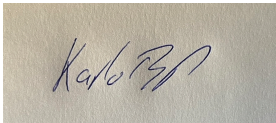
JMBAG: 0112072119

IZJAVA STUDENTA – AUTORA
O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da kao student – autor diplomskog rada dozvoljavam Pomorskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Pomorskog fakulteta.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa diplomskim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Pomorskog fakulteta, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog ograničenja mog diplomskog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>

Student
Karlo Brodarec Prečanica

A rectangular area containing a handwritten signature in blue ink, which appears to read 'Karlo Brodarec'.

SAŽETAK

Turizam predstavlja jednu od najdinamičnijih gospodarskih djelatnosti, obuhvaćajući različite interakcije i događaje koji se odvijaju kada turisti dolaze u kontakt s turističkim odredištem. Turizam zauzima izuzetno važno mjesto u gospodarskom razvoju i predstavlja vodeću granu hrvatskog gospodarstva. Održivi razvoj, kao koncept, odnosi se na oblik razvoja koji zadovoljava trenutačne potrebe društva, uzimajući u obzir i potrebe budućih generacija. Ključna značajka održivog razvoja je postizanje ravnoteže između socijalnih, ekonomskih i ekoloških aspekata. Održivi turizam posebno naglašava ovu ravnotežu, pružajući koristi kroz ostvarivanje profita uz istodobno očuvanje okoliša.

Održivi turizam ima pozitivan utjecaj na lokalnu zajednicu, promovira društvenu pravdu, štiti prirodnu, kulturnu i povijesnu baštinu, brine se o okolišu te racionalno koristi resurse. Integralno upravljanje obalnim područjem (IUOP) je kontinuirani proces usmjeren prema postizanju održivog razvoja obalnih područja i očuvanju njihove biološke raznolikosti. Glavna svrha IUOP-a je suzbijanje svih prijetnji koje proizlaze iz prakse neodrživog razvoja i promoviranje održivog turizma. Nautički turizam predstavlja oblik turizma usmjeren na aktivnosti vezane uz brodove i plovidbu. To uključuje krstarenje, jedrenje, ribolov, ronjenje te boravak na vodenim površinama poput mora, jezera i rijeka. Nautički turizam privlači ljude koji uživaju u morskim avanturama, istraživanju otoka i obala te opuštanju na vodi, a destinacije poput Hrvatske poznate su po svojoj popularnosti među nautičarima.

Ključne riječi: Turizam, održivi razvoj, utjecaj turizma, gospodarski razvoj, upravljanje obalnim područjem, nautički turizma

SUMMARY

Tourism represents one of the most dynamic economic activities, encompassing various interactions and events that occur when tourists come into contact with a tourist destination. Tourism holds an exceptionally important place in economic development and is the leading sector of the Croatian economy. Sustainable development, as a concept, refers to a form of development that meets the current needs of society while considering the needs of future generations. The key feature of sustainable development is achieving a balance between social, economic, and environmental aspects. Sustainable tourism particularly emphasizes this balance, providing benefits by generating profit while simultaneously preserving the environment.

Sustainable tourism has a positive impact on the local community, promotes social justice, protects natural, cultural, and historical heritage, cares for the environment, and uses resources rationally. Integrated Coastal Zone Management (ICZM) is a continuous process aimed at achieving sustainable development of coastal areas and preserving their biological diversity. The main purpose of ICZM is to mitigate all threats arising from unsustainable development practices and promote sustainable tourism. Nautical tourism is a form of tourism focused on activities related to boats and navigation. This includes cruising, sailing, fishing, diving, and staying on water surfaces such as seas, lakes, and rivers. Nautical tourism attracts people who enjoy maritime adventures, exploring islands and coastlines, and relaxing on the water, with destinations like Croatia being well-known for their popularity among sailors.

Keywords: Tourism, sustainable development, impact of tourism, economic development, coastal area management, nautical tourism.

SADRŽAJ

SAŽETAK	II
SUMMARY	III
1. UVOD.....	1
1.1. PROBLEM, PREDMET I OBJEKTI ISTRAŽIVANJA.....	1
1.2. RADNA HIPOTEZA	1
1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA	2
1.4. ZNANSTVENE METODE	2
1.5. STRUKTURA RADA.....	2
2. TURIZAM.....	4
2.1. POVIJEST TURIZMA	6
2.1.1. Povijest turizma u Hrvatskoj	7
2.2. TURIZAM KAO FAKTOR EKONOMSKOG RAZVOJA.....	9
2.3. MASOVNI TURIZAM.....	12
2.3.1. Razvoj masovnog turizma.....	13
2.4. UTJECAJ TURIZMA NA OBALNA PODRUČJA.....	16
2.4.1. Ekonomske posljedice turizma.....	20
2.4.2. Političke posljedice turizma	20
2.4.3. Socio-kulturološke posljedice turizma	21
2.4.4. Ekološke posljedice turizma.....	22
3. ODRŽIVI RAZVOJ	24
3.1. KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA	24
3.2. AGENDA 21.....	27
3.3. NAČELA ODRŽIVOG RAZVOJA	28
4. ODRŽIVI TURIZAM	30
4.1. CILJEVI ODRŽIVOG TURIZMA.....	31
4.2. DIONICI ODRŽIVOG TURIZMA	34
4.3. ODRŽIVI TURIZAM U DESET KORAKA	36
4.4. INDIKATORI RAZVOJA ODRŽIVOG TURIZMA.....	38
4.4.1. SWOT matrica.....	40
4.4.2. PESTLE analiza	42
5. INTEGRALNO UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM.....	45
5.1. IDENTIFIKACIJA PROBLEMA.....	47
5.2. PRIPREMA PLANA	49
5.3. FINANCIRANJE.....	51
5.4. PROVEDBA	51

5.5. PRAĆENJE I EVALUACIJA.....	52
5.6. INTERNACIONALNE POLITIKE.....	53
6. NAUTIČKI TURIZAM.....	55
6.1. POVIJEST NAUTIČKOG TURIZMA.....	58
6.2. UVJETI ZA RAZVOJ NAUTIČKOG TURIZMA	60
6.3. PLOVILA	61
6.4. LUKE NAUTIČKOG TURIZMA.....	63
6.4.1. Marine	64
6.5. CHARTER.....	66
6.6. KRSTARENJE	66
6.7. NAUTIČKI TURIZAM U HRVATSKOJ.....	69
6.8. ZAKONSKI OKVIR NAUTIČKOG TURIZMA U REPUBLICI HRVATSKOJ...	71
7. ODRŽIVI RAZVOJ NAUTIČKOG TURIZMA	72
7.1. PLANIRANJE RAZVOJA NAUTIČKOG TURIZMA U HRVATSKOJ.....	73
7.2. SWOT ANALIZA I BUDUĆI SMJEROVI RAZVOJA NAUTIČKOG TURIZMA U HRVATSKOJ	74
8. ZAKLJUČAK	77
LITERATURA.....	79
POPIS SLIKA	82
POPIS TABLICA	82
POPIS GRAFIKONA.....	82
POPIS PRIKAZA	82

1. UVOD

U ovom poglavlju će se izložiti problematika, predmet istraživanja i istraživački objekti. Formulirat će se radna hipoteza te će se odrediti svrha i ciljevi istraživanja. Također će biti opisane znanstvene metode koje su korištene, te će se prikazati struktura rada.

1.1. PROBLEM, PREDMET I OBJEKTI ISTRAŽIVANJA

Na temelju trenutnih ekonomskih trendova i ekoloških prijetnji koje utječu na okoliš, može se identificirati centralni problem istraživanja: neodrživi razvoj. Ovaj neodrživi razvoj je fenomen koji je nastao u drugoj polovini 20. stoljeća i i dalje je prisutan danas. Karakterizira ga dominacija cilja ostvarivanja profita, pri čemu se ekonomska dobit stavlja ispred ekoloških i društvenih potreba, uključujući potrebe budućih generacija. Takav neodrživi razvoj često donosi više štete nego koristi.

Predmet istraživanja ovog rada je koncept održivog razvoja. Održivi razvoj je odgovor na problem neodrživog razvoja i teži ispunjenju trenutačnih potreba u ekonomskom, ekološkom i društvenom smislu, uzimajući u obzir i potrebe budućih generacija. Ključno obilježje održivog razvoja je pažljiva briga o okolišu, ljudskom zdravlju i očuvanju biološke raznolikosti. Turizam također igra značajnu ulogu u održivom razvoju kao rastuća gospodarska grana koja postaje sve važnija u mnogim nacionalnim ekonomijama, uključujući ekonomiju Republike Hrvatske.

Problem i predmet istraživanja usko su povezani i odnose se na razvoj i turizam kao njihove centralne komponente.

1.2. RADNA HIPOTEZA

U skladu s ključnim aspektima problema, predmeta i objekta istraživanja, formulirana je radna hipoteza: Postoji neraskidiva veza između održivog razvoja i turizma, te je njihova uzajamna interakcija ključna za postizanje integriranog upravljanja obalnim područjem.

1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Ciljevi i svrha ovog diplomskog rada odnose se na sljedeće: Istraživanje i analiza formiranja te razvoja turizma i njegove sve veće uloge u gospodarstvu, proučavanje koncepta održivog razvoja, razmatranje karakteristika održivog turizma, istraživanje integralnog upravljanja obalnim područjem.

Kako bismo bolje razumjeli svrhu i ciljeve ovog istraživanja, možemo postaviti sljedeća pitanja:

- Kako bismo definirali turizam?
- Koje su specifičnosti turizma?
- Kakav je utjecaj turizma na gospodarstvo?
- Što podrazumijeva pojam održivog razvoja?
- Kako bismo opisali koncept održivog turizma?
- Koje su prednosti održivog turizma?
- Što znači integralno upravljanje obalnim područjem?
- Koja je povezanost nautičkog turizma i održivog razvoja?

1.4. ZNANSTVENE METODE

Ovaj diplomski rad koristi znanstvene istraživačke metode koje su standardne u pisanju stručnih i znanstvenih radova. Ove metode uključuju: analizu i sintezu, kompilaciju i deskripciju, klasifikaciju, statistiku i zaključivanje. Sve ove metode su pažljivo usklađene kako bi podržale temu rada, istraživanje problema i predmeta, svrhu i ciljeve istraživanja.

1.5. STRUKTURA RADA

Rezultati provedenog istraživanja su prikazani u nizu međusobno povezanih sekcija. Počevši sa prvim poglavljem **Uvod** objašnjeni su problem, predmet i objekti istraživanja, radna hipoteza, svrha i ciljevi istraživanja, korištene znanstvene metode te sama struktura rada. U drugom poglavlju **Turizam** govori se o samoj povijesti turizma te o povijesti turizma u Hrvatskoj. Slijedi turizam kao faktor ekonomskog razvoja, objašnjava se masovni turizam te sam njegov razvoj. Objašnjavaju se utjecaji turizma na obalna područja poput ekonomskih, političkih, socio-kulturoloških te ekoloških posljedica. Treće poglavlje

Održivi razvoj objašnjava njegov koncept te uz ključne datume i dokumente definira Agendu 21 kao jedan od ključnih dokumenata održivog razvoja te sama njegova načela. Četvrto poglavlje **Održivi turizam** obrađuje ciljeve održivog turizma, dionike, plan održivog razvoja u deset koraka, indikatore razvoja održivog razvoja te SWOT i PESTLE analizu kao indikatore. Peto poglavlje **Integralno upravljanje obalnim područjem** objašnjava što je uopće integralno upravljanje obalnim područjem, koji su njegovi principi ciljevi te ključno pet faza provedbe i internacionalne politike. Šesto poglavlje **Nautički turizam** opisuje povijest nautičkog turizma, uvjete koji su potrebni za razvoj nautičkog turizma, plovila koja se koriste u nautičkom turizmu, luke i marine, pojmove chartera i krstarenja, te se objašnjava nautički turizam u Hrvatskoj te njegovi zakonski okviri. Sedmo poglavlje **Održivi razvoj nautičkog turizma** opisuje koorelaciju nautičkog turizma i održivog razvoja te planiranje razvoja nautičkog turizma u Hrvatskoj te buduće smjerove za njegov razvoj. U zaključnom dijelu rada, podsumirani su rezultati istraživanja koji potkrepljuju postavljenu radnu hipotezu.

2. TURIZAM

Turizam je skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako sa takvim boravkom nije povezana nikakva njihova privredna djelatnost.

Turist je osoba koja putuje u zemlju u kojoj nema prebivalište na minimalno 24 sata. Izletnici ne spadaju pod kategoriju turista zbog toga što provedu manje od minimalnih 24 sata u toj zemlji. Turiste određuju vremenska i prostorna komponenta te obilježje i svrha putovanja. Turist, kao potrošač turističkih usluga može se definirati kao „privremeni posjetitelj“ koji se nalazi u mjestu izvan svoga mjesta stalnog boravka najmanje 24 sata, s tim što je promjena mjesta njegovog boravka motivirana ovim razlozima:

- željom za fizičkim i psihičkim odmorom,
- željom za opuštanjem i zabavom,
- željom za stjecanjem znanja putem povijesnog i kulturnog naslijeđa određenih zemalja ili mjesta (ovdje nisu uključeni studenti i učenici u stranim zemljama ili mjestima, kao ni osobe na specijalizaciji u inozemstvu) i upoznavanjem prirodnih ljepota,
- zdravstvenim razlozima (preventivna zdravstvena zaštita) koji su uvjetovani korištenjem klimatskih lječilišta ili odmarališta.

Turizam ima iznimno važnu ulogu u nekoliko aspekata. Važna je gospodarska grana. Teško je kvantitativno definirati ekonomsku važnost turizma. Razlog tomu može biti što se ne iskazuje kao poseban sektor jer obuhvaća više različitih gospodarskih djelatnosti. Turizam je skup aktivnosti koje određuje potražnja, a istovremeno nisu sve djelatnosti turizma definirane isključivo turističkom potražnjom. Također, proizvodi turizma su često neopipljivi i stoga teško mjerljivi u svim aspektima. Osnovu turističke djelatnosti čine: ugostiteljstvo, promet, turističke i putničke agencije, trgovina na malo, zanatstvo i razne vrste komunalnih djelatnosti, kulturno-umjetničke, sportske i druge aktivnosti, rad raznih turističkih organizacija i organa na regionalnom, nacionalnom i međunarodnom planu, koje na direktan ili indirektan način sudjeluje u formiranju turističke ponude. Sve navedene faktore treba uzeti u obzir pri definiranju turističke politike, planiranju razvoja i određivanju strukture investicijskih ulaganja. Osnovni motiv turističkih putovanja može biti želja za istraživanjem i upoznavanjem kulturnog i povijesnog naslijeđa zemalja i regija. To uključuje i obrazovnu komponentu te upoznavanje navika, običaja i uvjeta života stanovništva drugih zemalja i krajeva, upoznavanje sa tehničkim dostignućima itd. Uvjeti života se odnose na

klimatske, geografske, antropološke i socijalne uvjete u kojima stanovništvo živi. Iz navedenih razloga, turizam možemo gledati kao politički i društveni fenomen. Turizam daje podlogu za bolje razumijevanje među ljudima iz različitih zemalja, sa različitim kulturama i povijesnim nasljeđem. Izuzev pozitivnih pojava, turizam donosi i one negativne poput kockanja, prostitucija, pojave raznih vrsta droga, razvoja nedopuštene trgovine i dr.

“Turizam kao skup gospodarskih djelatnosti donosi novac. Kao rezultat potrošnje turista, javljaju se direktni i indirektni utjecaji na privredu turističkog odredišta, ali i mjesta odakle turisti dolaze. Direktni utjecaj turizam ima na: društveni proizvod i nacionalni dohodak, razvoj turističkih djelatnosti, platnu bilancu zemlje, zaposlenost stanovništva i životni standard, strukturu investicija itd. Indirektno utječe na skoro sve ostale djelatnosti. Potrebno je uravnotežiti kvalitetu turističke usluge i povoljnu ekonomsku dobit.

U proučavanje turizma uključene su: ekonomija, psihologija, sociologija, organizacija rada, statistika i matematika, geografija, povijest, antropologija, etnologija, povijest umjetnosti, medicina, tehnološke znanosti itd.“¹

“Ovisno o motivima koji pokreću osobe na turistička putovanja, mogu se razlikovati selektivni oblici turizma. Pojam selektivni oblici turizma je relativno nov, iako su postojali i u prošlosti. Kod selektivnih oblika turizma misli se na turizam posebnih interesa, aktivnosti ili okoline koji su privlačni pojedinim turistima. Selektivno znači kvalitetnije, ekološki i društveno prihvatljivije. Ovisno o interesima, turisti će izabrati ruralni, kulturni, urbani turizam ili turizam događaja. Nešto aktivniji su sportski, avanturistički, kreativni ili lovni turizam. Svaki od selektivnih oblika turizma namijenjen je manjem broju turista. Razlog tomu je što takva putovanja imaju u središtu aktivnosti čiji je cilj razviti ili ostvariti neki poseban interes, i naravno uživati u njemu. To može biti fizička aktivnost, hobi, neka tema itd. Tip turista koji odabire neki od selektivnih oblika turizma u cilju osobnog razvoja te stjecanja novih iskustava.“²

“Dosta putovanja sadržava posebne opcionalne aktivnosti koje zanimaju pojedince, ali se one ne mogu smatrati selektivnim oblicima turizma jer nisu motivirana isključivo zanimanjem za takve aktivnosti. Selektivni oblici turizma su održiviji od masovnog turizma

¹ Bazala, A.: *Istraživanje tržišta u funkciji udruženog rada*, Progres, Zagreb, 1978.

² Čavlek, N., et al.: *Turizam – Ekonomske osnove i organizacijski sustava*, Školska knjiga, Zagreb, 2011.

jer ističu individualnost te posvećuju više pažnje na osobna zanimanja turista. Kako su turisti sve iskusniji i zahtjevniji, povećana je potražnja za neobičnim turističkim proizvodom.

Selektivni oblici turizma zasnivaju se na prirodnim i društvenim resursima.

Razlikujemo:

- zdravstveni turizam,
- sportski turizam,
- nautički turizam,
- ekoturizam,
- seoski turizam,
- lovni i ribolovni turizam,
- naturizam,
- robinzonski turizam i
- brojni drugi.³

2.1. POVIJEST TURIZMA

Turizam ima dugu povijest koja datira od samih početaka ljudske civilizacije. Putovanja su bila uobičajena, a razlozi za putovanje su se razlikovali, uključujući zdravstvene svrhe, religijska hodočašća, posjete kulturnim i umjetničkim mjestima te sportske događaje. Ovi rani oblici migracija i putovanja postavili su temelje za razvoj turizma kao važne ljudske i gospodarske aktivnosti.

Primjerice, antičke olimpijske igre bile su događaj koji je trajao stoljećima, privlačeći različite grčke klase, sportaše i gledatelje, čime su promicale interakciju i kulturnu razmjenu. Isto tako, elitna društva Starog Rima i Grčke često su koristila putovanja kako bi uživala u ljetnikovcima i termalnim kupkama. Religijska putovanja su također bila uobičajena, a ljudi su često posjećivali sveta mjesta i kulturne spomenike.

Kulturni turizam ima svoje korijene u praksama Rimljana i Grka koji su uživali u posjetama sedam svjetskih čuda Antike. Tijekom Srednjeg vijeka, putovanja su često bila ograničena zbog velikih udaljenosti i loše infrastrukture, a glavno prijevozno sredstvo ostala je kočija. Putovanja na egzotične destinacije bila su rezervirana za bogate slojeve društva.

³ Rabotić, B.: *Selektivni oblici turizma*, Visoka turistička škola strukovnih studija, Beograd, 2013.

Ovaj razvoj turizma tijekom povijesti pokazuje kako su se putovanja i motivi za putovanje mijenjali tijekom vremena, a današnja turistička industrija ima duboke korijene u ovim ranim oblicima putovanja i turističkih aktivnosti.

Suvremeni turizam kao industrija procvjetao je tijekom 20. stoljeća zahvaljujući nizu povoljnih faktora. Brza urbanizacija i industrijalizacija stvorile su temelje za razvoj turizma, uz unaprjeđenje prometne infrastrukture. Istodobno, povećanje životnog standarda i osiguranje više slobodnog vremena za radnike, zahvaljujući sindikalnim pravima, omogućilo je širem sloju društva sudjelovanje u turističkim aktivnostima.

Ranije je turizam bio privilegija viših socijalnih slojeva, no s navedenim promjenama postao je dostupan mnogo većem broju ljudi. Razina razvijenosti države igrala je ključnu ulogu u njegovom razvoju, a turistički sektor posebno je prosperirao u Sjevernoj Americi i Europi tijekom 20. stoljeća.

Nakon završetka Drugog svjetskog rata, turizam je doživio ekspanziju i postao je masovna pojava. Ovo razdoblje obilježeno je obnovom, razvojem i ekonomskim prosperitetom u većini razvijenih zemalja. Sport i turizam postali su neraskidivo povezani i izrasli su kao dvije najvažnije društvene aktivnosti tog stoljeća. Sport je doživio renesansu, a turizam je profitirao od povećane kupovne moći stanovništva, napretka u prijevozu i logistici te dostupnosti više slobodnog vremena.

2.1.1. Povijest turizma u Hrvatskoj

Povijest turizma u Hrvatskoj ima bogatu i dugu tradiciju koja seže unatrag stoljećima. Ova predivna zemlja, smještena na križanju srednjeeuropskog i mediteranskog kulturnog kruga, oduvijek je privlačila posjetitelje svojom prirodnom ljepotom, kulturnom baštinom i bogatom poviješću.

Prvi tragovi turizma u Hrvatskoj datiraju iz antičkih vremena, kada su Rimljani koristili obalu Jadranskog mora kao mjesto za odmor i opuštanje. Ovaj dio Mediterana bio je popularna destinacija za odmaranje i opuštanje za rimsku aristokraciju.

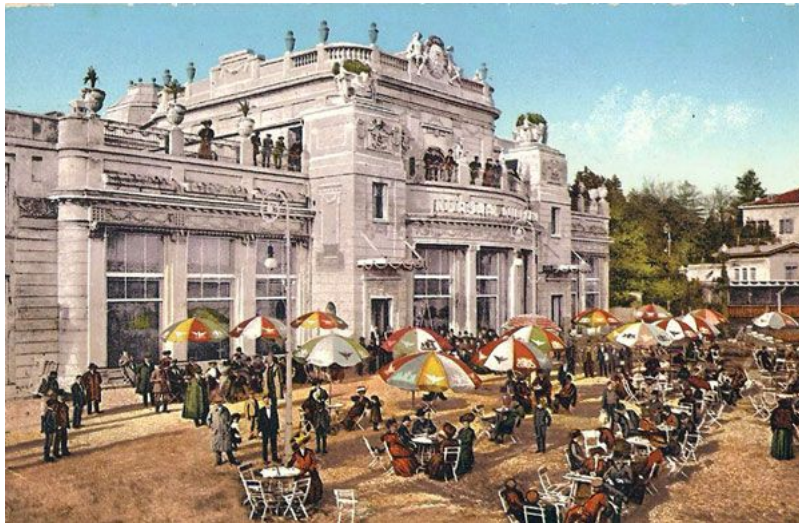
Srednjovjekovna Hrvatska također je privlačila putnike, posebice hodočasnike koji su dolazili u posjet brojnim crkvama i svetištima. Grad Dubrovnik, poznat kao "Biser Jadrana," razvio se kao važno središte trgovine i kulture te je privlačio trgovce i intelektualce iz cijele Europe.

Tijekom Habsburške Monarhije, Hrvatska je postala omiljena destinacija za europsku aristokraciju. Otok Hvar i Opatija postali su popularna ljetovališta za plemstvo iz Austro-Ugarske i drugih europskih zemalja.

Nakon Prvog svjetskog rata, Hrvatska postaje dio Kraljevine Jugoslavije, a turizam i dalje raste. Obala Jadranskog mora postaje atraktivna destinacija za ljetovanje i odmor, posebno za posjetitelje iz susjednih europskih zemalja.

Nakon stjecanja neovisnosti 1991. godine, Hrvatska je otvorila svoja vrata svjetskim turistima i postala popularna destinacija na međunarodnom turističkom tržištu. Njezina obala s brojnim otocima, nacionalnim parkovima kao što su Plitvička jezera i Krka te bogata kulturna baština, uključujući povijesne gradove poput Dubrovnika i Splita, privukli su milijune posjetitelja svake godine.

Danas je turizam jedna od glavnih gospodarskih grana u Hrvatskoj, pridonoseći značajnoj ekonomskoj aktivnosti i zapošljavanju. Hrvatska ostaje popularna destinacija zbog svoje prirodne ljepote, bogate povijesti i kulture te gostoljubivosti svojih stanovnika.

Slika 1. Hotel Kvarner - Prvi hotel na jadranskoj obali

Izvor: Hotel Kvarner – prvi hotel na jadranskoj obali, 2016. <http://www.opatija.net/hr/atracije/hotel-kvarner> (13.8.2023.)

2.2. TURIZAM KAO FAKTOR EKONOMSKOG RAZVOJA

”Turizam je snažan čimbenik gospodarskog razvoja. Ekonomske funkcije turizma su funkcije povezane s gospodarstvom na izravan ili neizravan način. Učinci turizma na gospodarstvo manifestiraju se na više razina:

- razina turističkog poduzeća - izravno involvirano u pripremu i implementaciju turističke usluge;
- razina poduzeća srodnih djelatnosti - posredno uključeno u turističke usluge;
- razina ostalih poduzeća i organizacija – kreiraju povoljnu „klimu“ za realizaciju turističkog prometa;
- razina političko-društvene zajednice (turističko odredište, općina-grad, županija i države) – uključeni u realizaciju određenih etapa turističkih usluga.”⁴

Turizam je neosporno jedan od ključnih faktora ekonomskog razvoja u mnogim zemljama širom svijeta. On igra ključnu ulogu u poticanju rasta gospodarstva i stvaranju radnih mjesta, čime doprinosi općem blagostanju i napretku društava. Ovaj dinamičan sektor obuhvaća širok raspon aktivnosti, uključujući prijevoz, smještaj, ugostiteljstvo, kulturne i sportske događaje te brojne druge usluge.

Osnovni ekonomski efekti koji proizlaze iz razvoja turizma uključuju:

- Efikasno korištenje turističkog potencijala,
- Prilika za ostvarivanje dobiti kroz turizam,
- Iskorištavanje infrastrukture za prijevoz,
- Stvaranje dodatnih radnih mjesta u turističkom sektoru i drugim sektorima ekonomije,
- Pravilno upravljanje turističkim resursima,
- Obnova nerazvijenih područja putem turizma,
- Povećanje međunarodne trgovine uslugama i radnom snagom,
- Povećanje devizne bilance zemlje,
- Poticanje ekonomskih tokova u regijama gdje se odvija turistička aktivnost.

⁴ Vukonić, B.; Keča, K.: *Turizam i razvoj: pojam, načela, postupci*, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2001.

Ovi ekonomski učinci ilustriraju kako turizam može biti ključni motor ekonomskog razvoja, stvarajući prilike za rast i prosperitet u različitim sektorima i regijama.

Jedan od najvažnijih aspekata turizma je generiranje prihoda. Turisti troše novac na različite proizvode i usluge tijekom svojih putovanja, uključujući hranu, smještaj, prijevoz, suvenire i izlete. Ovaj novac ulazi u lokalne ekonomije i potiče rast malih i velikih poduzeća. Također, turizam često potiče razvoj infrastrukture kao što su aerodromi, ceste, hoteli i restorani, čime se stvaraju nova radna mjesta i prilike za investicije.

Povećanje turističkog prometa također često dovodi do razvoja kulturnih i zabavnih sadržaja. Muzeji, galerije, koncerti i sportski događaji privlače posjetitelje i potiču kulturnu scenu. Osim toga, turizam može potaknuti očuvanje kulturne baštine i prirodnih ljepota, jer se prepoznaje njihova vrijednost kao atraktivnih turističkih destinacija.

Turizam predstavlja ključni sektor u hrvatskom gospodarstvu i igra najvažniju ulogu u priljevu financijskih sredstava u državni proračun. U Hrvatskoj, gospodarske djelatnosti koje su izravno povezane s turizmom uključuju ugostiteljstvo, putničke agencije, prijevoz i trgovinu. Međutim, gotovo sve druge gospodarske aktivnosti također su neizravno povezane s turizmom, uključujući prerađivačku industriju, energetiku, vodoopskrbu, financijske usluge i obrazovanje.

Evo nekoliko ključnih aspekata koji ilustriraju značaj turizma za gospodarski razvoj Hrvatske:

Tablica 1. Ekonomske koristi koje turizam donosi Hrvatskoj

Izvor: izradio autor

Ekonomski Učinak	Opis
Ekonomski Doprinos	Turizam je jedan od glavnih generatora prihoda za hrvatsku ekonomiju. Strani i domaći turisti troše znatne svote novca na različite usluge i proizvode. Ovo potiče rast mnogih gospodarskih sektora, uključujući ugostiteljstvo, trgovinu, prijevoz, poljoprivredu i druge usluge.
Zapošljavanje	Turizam pruža značajan broj radnih mjesta u Hrvatskoj, uključujući sezonske i stalne poslove u hotelima, restoranima, turističkim agencijama i drugim

Ekonomski Učinak	Opis
	turističkim poduzećima. Ovo posebice koristi regijama koje su ključne turističke destinacije.
Razvoj Infrastrukture	Razvoj turizma potiče i poboljšava infrastrukturu u turističkim regijama, uključujući izgradnju i održavanje hotela, aerodroma, cesta, pristaništa, plaža i drugih turističkih sadržaja. To pridonosi i općem razvoju infrastrukture zemlje.
Diversifikacija Ekonomije	Turizam pruža priliku za diversifikaciju ekonomije, smanjujući ovisnost o drugim industrijama. Ovo je osobito važno u ruralnim i manje razvijenim regijama gdje turizam može postati glavni izvor prihoda i razvoja.
Međunarodna Promocija	Turizam promovira Hrvatsku na međunarodnoj razini i poboljšava njezinu reputaciju kao turističke destinacije. To može potaknuti i druge oblike međunarodne suradnje i trgovine.
Kulturna i Prirodna Baština	Hrvatska bogata kulturnom i prirodnom baštinom, a turizam pruža priliku za očuvanje i promociju ovih vrijednih resursa. Posjetitelji dolaze radi povijesnih gradova, nacionalnih parkova, plaža i drugih atrakcija.
Povećanje Prihoda od Poreza	Povećanje turizma rezultira povećanim prihodima od poreza, što može financirati javne usluge i infrastrukturne projekte, poboljšavajući životni standard građana.

U cjelini, turizam igra ključnu ulogu u gospodarskom razvoju Hrvatske, pridonoseći rastu BDP-a, stvaranju radnih mjesta, infrastrukturnom razvoju te promociji kulturnih i prirodnih bogatstava zemlje. Održavanje održivog turizma i kontinuirano ulaganje u turističku industriju od suštinskog su značaja kako bi se očuvali i unaprijedili ti ekonomski beneficiji.

Nadalje, turizam potiče razmjenu znanja i iskustava među različitim kulturama i narodima. Putovanja potiču interakciju među ljudima različitih pozadina, čime se promiče razumijevanje i tolerancija. Ovo ima pozitivan utjecaj na međunarodne odnose i diplomatske veze.

2.3. MASOVNI TURIZAM

Masovni turizam se opisuje kao situacija u kojoj se destinacije smatraju prenaseljenima, a kako lokalno stanovništvo tako i posjetitelji osjećaju da je kvaliteta života ili iskustva putovanja značajno opala. Ovo je kontrast odgovornom turizmu, koji nastoji koristiti turizam kako bi poboljšao kvalitetu života na određenim mjestima i putovanjima. Često se događa da i sami posjetitelji i turisti primjećuju negativne promjene i protive se njima.

Kako masovni turizam nastavlja privlačiti kritike i rasprave, postavljaju se različita pitanja o tome kako najbolje reagirati, planirati i upravljati njime. Iako nema univerzalnog rješenja za sve izazove masovnog turizma, postaje jasno da je sve važnije razumjeti što potiče masovni turizam. Postoji mnogo čimbenika koji doprinose prekomjernom turizmu, a neki od njih uključuju privatizaciju javnih prostora, povećanje posjećenosti osjetljivih područja koja su izvan glavnih turističkih destinacija (poput ruralnih, planinskih i obalnih periferija), rapidan porast kratkoročnih posjetitelja, kao što je slučaj kod kruzerskog turizma, rast cijena nekretnina potaknutih turizmom, smanjenje ekonomske moći lokalnog stanovništva, neravnoteža između broja posjetitelja i stanovnika koji dijele isti prostor, iskorištavanje radne snage kako bi se zadovoljila povećana potražnja za brzim razvojem, nesigurnost i outsourcing zapošljavanja u turističkom sektoru kako bi se zadovoljili sezonski obrasci posjećenosti, promjene u opskrbnom lancu s ekonomskim curenjima i negativnim utjecajima na okoliš, uključujući onečišćenje zraka i upravljanje otpadom.

”Masovni turizam povezan je s dvije glavne karakteristike: (a) sudjelovanje velikog broja ljudi u turizmu; i (b) praznik je standardiziran, čvrsto upakiran i nefleksibilan. Broj međunarodnih turističkih dolazaka očekuje se da će nastaviti rasti tijekom sljedećeg desetljeća, zajedno s fenomenom masovnog turizma. Koristi i troškovi turizma mogu se mjeriti na različitim razinama: nacionalnoj, regionalnoj ili lokalnoj. U svim slučajevima, društvena analiza troškova i koristi adekvatan je pristup. U takvom pristupu uzimaju se u obzir plaćene i neplaćene koristi i troškovi te nuspojave. Ključne koristi masovnog turizma su generiranje prihoda i zapošljavanje. Za oba ova korist, analiza ulaza-izlaza najbolja je metoda procjene. Ključni troškovi su tzv. slučajni troškovi. Oni dovode do troškova kvalitete života i javnih ili fiskalnih troškova. Kako bi se nosili s negativnim utjecajem, treba obratiti pažnju na (a) razmještaj odmora u vremenu, prostoru i proizvodu; (b) podnošljive brojke kao ključno pitanje u planiranju turizma; i (c) bolju vrstu turista. Za održivi turizam, regija bi

trebala staviti okoliš na prvo mjesto. To znači izgraditi odgovoran turizam, poticati kulturu očuvanja i razvijati ekološki fokus.“⁵

Osnovne karakteristike masovnog turizma obuhvaćaju:

- Velik broj sudionika.
- Pretežno grupno organizirana putovanja.
- Grupni smještaj.
- Namjerna integracija turista u putujuću grupu.

2.3.1. Razvoj masovnog turizma

Turističke aktivnosti su postale značajnije nakon "Industrijske revolucije" i posebno su se razvile nakon 1950-ih godina. Kada su neke zemlje postigle industrijski napredak, njihovi građani su počeli putovati širom svijeta u većem broju. Prihodi od turizma postali su ključni za ekonomije zemalja, osobito onih u razvoju, te su često imali značajan utjecaj na njihove ekonomske prilike. Prema Christalleru, trenutno se nalazimo u petom turističkom razdoblju (1930.-1950. i nakon toga), što je označeno kao prekretnica za moderni turizam. U tom razdoblju, masovni turizam dobio je globalnu važnost.

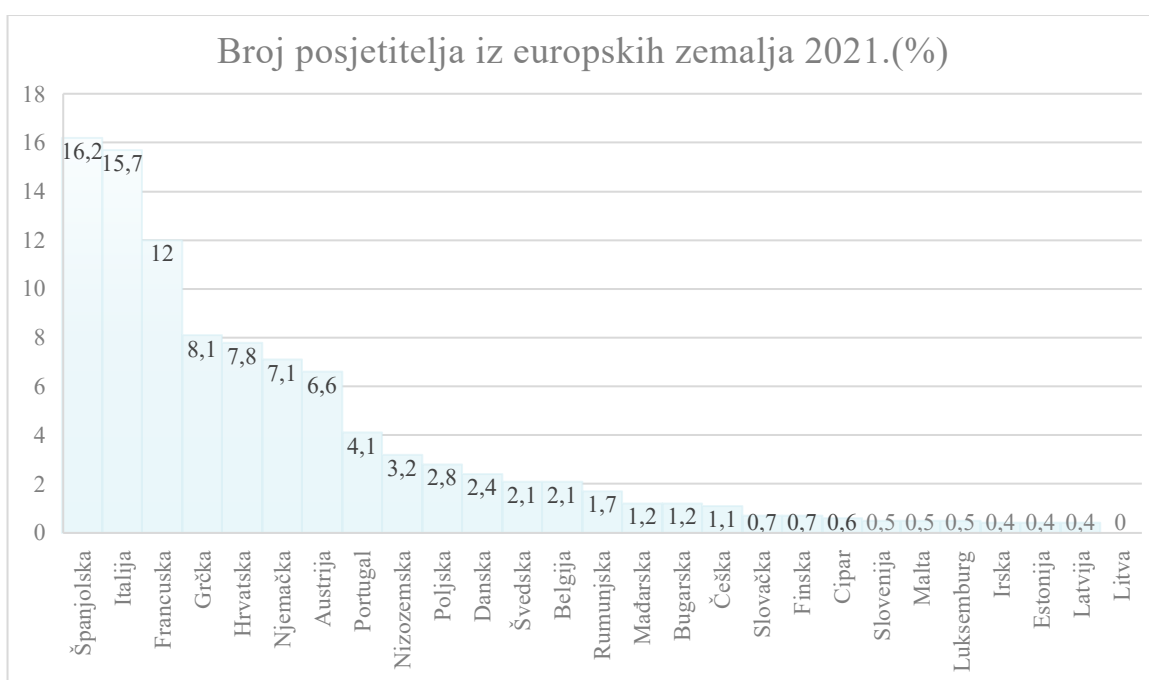
Danas su razvijene zemlje postigle razinu ekonomske stabilnosti koja omogućuje njihovim građanima da putuju bez obzira na njihov socioekonomski status, što je glavni razlog širenja masovnog turizma diljem svijeta. U ovom razdoblju, izgrađeni su smještajni kapaciteti dostupni ljudima različitih društvenih slojeva, a srednja klasa pokrenula je masovni turizam. Otkrivena su nova turistička odredišta, a razvoj prijevoza olakšao je širenje turizma. S rastom masovnog turizma pojavili su se i izazovi u područjima kao što su onečišćenje okoliša, utjecaj na ruralna područja i stambene zajednice u gradskim sredinama, migracijski učinci te korištenje turističkih destinacija za različite svrhe.

Iako su se pojavile sumnje u masovni turizam, nije se moglo zanemariti ekonomske koristi koje donosi. Zemlje su bile suočene s potrebom za očuvanjem prihoda od turizma u uvjetima koji donose određene opasnosti. U tom smislu, alternativni pristup nije imao za cilj potpuno ukidanje masovnog turizma, već pronalaženje održivijeg načina turizma koji bi

⁵ Vanhove N.: *Mass Tourism: Benefits and Costs* u *Tourism, Development and Growth: The Challenge of Sustainability*, J.J. Pigram, S. Wahab (Ed.), 1. izdanje, Routledge Taylor and Francis Group, London, 1997., p.4

smanjio negativne posljedice. Cilj je bio identificirati najprikladniji pristup turizmu koji bi umanjio njegove rizike.

Koncept prekomjernog turizma brzo je postao prepoznatljiv, označavajući zabrinutost zbog prevelikog broja turista na određenim destinacijama, kako izražavaju turisti tako i lokalno stanovništvo. Danas se mnoge destinacije suočavaju s masovnim turizmom, a ponekad se suočavaju s niskim stupnjem održivosti i, u ekstremnim slučajevima, i nasiljem. Razlozi za prekomjerni turizam često su specifični za svaku destinaciju. Smanjenje troškova putovanja, posebno zbog jeftinih avioprijevoznika i autobusnih usluga, olakšalo je ljudima financijski pristup putovanjima, iako su godišnji odmori često ograničeni.

Grafikon 1. Broj posjetitelja iz europskih zemalja u europskim destinacijama 2021. (%)

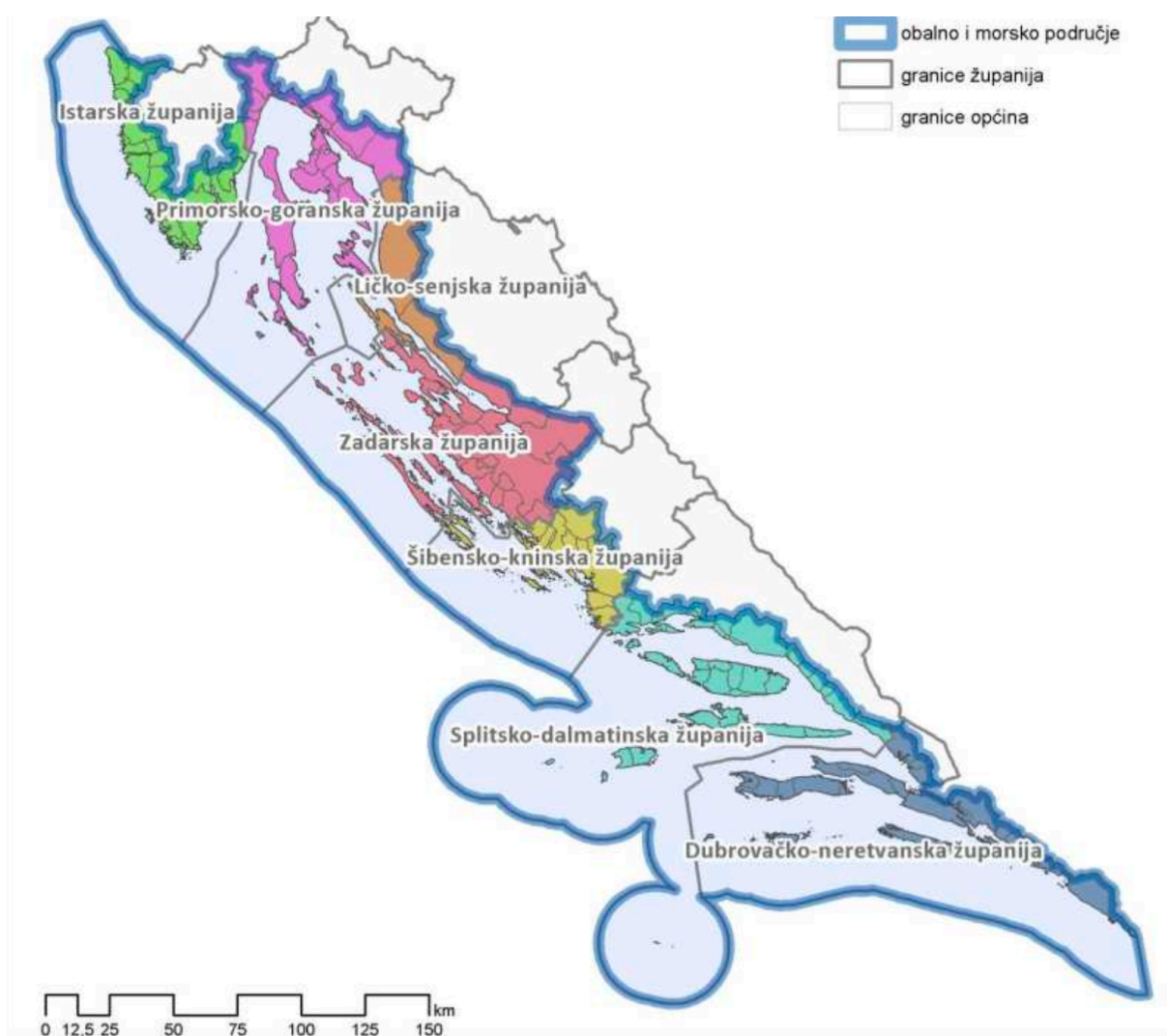
Izvor: izradio autor prema podacima Eurostata za 2021. godinu

Povećao se broj turista koji se odlučuju za kratke letove i gradski odmor. Avionski prijevoz često je jeftiniji od željezničkog jer se ne oporezuje na gorivo i ne plaća porez na emisiju stakleničkih plinova. Disintermedijacija, kroz platforme poput Airbnb-a, promijenila je dinamiku smještaja i povećala dostupnost pristupačnog smještaja, što je potaknulo turizam u stambenim četvrtima. To je također omogućilo lokalnim stanovnicima da unovče svoju imovinu. Pokušaj širenja turističkih posjeta manje posjećenim područjima, uključujući stambene četvrti, povećao je utjecaj turizma na lokalne zajednice. Gužve i redovi često

negativno utječu kako na stanovnike tako i na turiste. Unatoč sezonskim fluktuacijama koje dovode do povećanja turizma, dolazi do mirnijih sezona koje odgovaraju pojedinim destinacijama. Turizam stvara radna mjesta, ali su često niskoplaćena i privremena, što dovodi do nesigurnosti zaposlenika. Nova srednja klasa i bogati putnici imaju veću mogućnost putovanja zbog većeg životnog standarda i produženih godišnjih odmora. Oglasne kampanje destinacija često su usmjerene prema tržištima koja su jeftinija za privlačenje turista, što se mjeri brojem dolazaka, ne nužno i ekonomskim doprinosom destinaciji. Prijevoznici, kao što su zrakoplovi, autobusi, vlakovi i brodovi za krstarenje, sve češće dolaze s većim brojem putnika. Destinacije često teško mogu kontrolirati ove tokove, a nacionalna tijela imaju različite prioritete ili su izvan kontrole lokalnih vlasti. Kontrola automobila putem naplate zagušenja i ograničenja parkiranja obično su jedine opcije za suzbijanje ovog problema.

2.4. UTJECAJ TURIZMA NA OBALNA PODRUČJA

Obalna područja označavaju prijelazne zone između kopna i mora koje su poznate po iznimno bogatom biološkom raznolikosti, uključujući osjetljive ekosustave kao što su mangrovi i koraljni grebeni. U isto vrijeme, obalne regije su pod snažnim pritiskom zbog brzog procesa urbanizacije. Više od polovine svjetskog stanovništva sada živi u blizini obalnih područja (unutar 60 km od obale), a taj broj raste. Također, obalna područja su među najposjećenijima od strane turista širom svijeta, a turizam često predstavlja ključnu ekonomsku aktivnost u mnogim obalnim zajednicama.

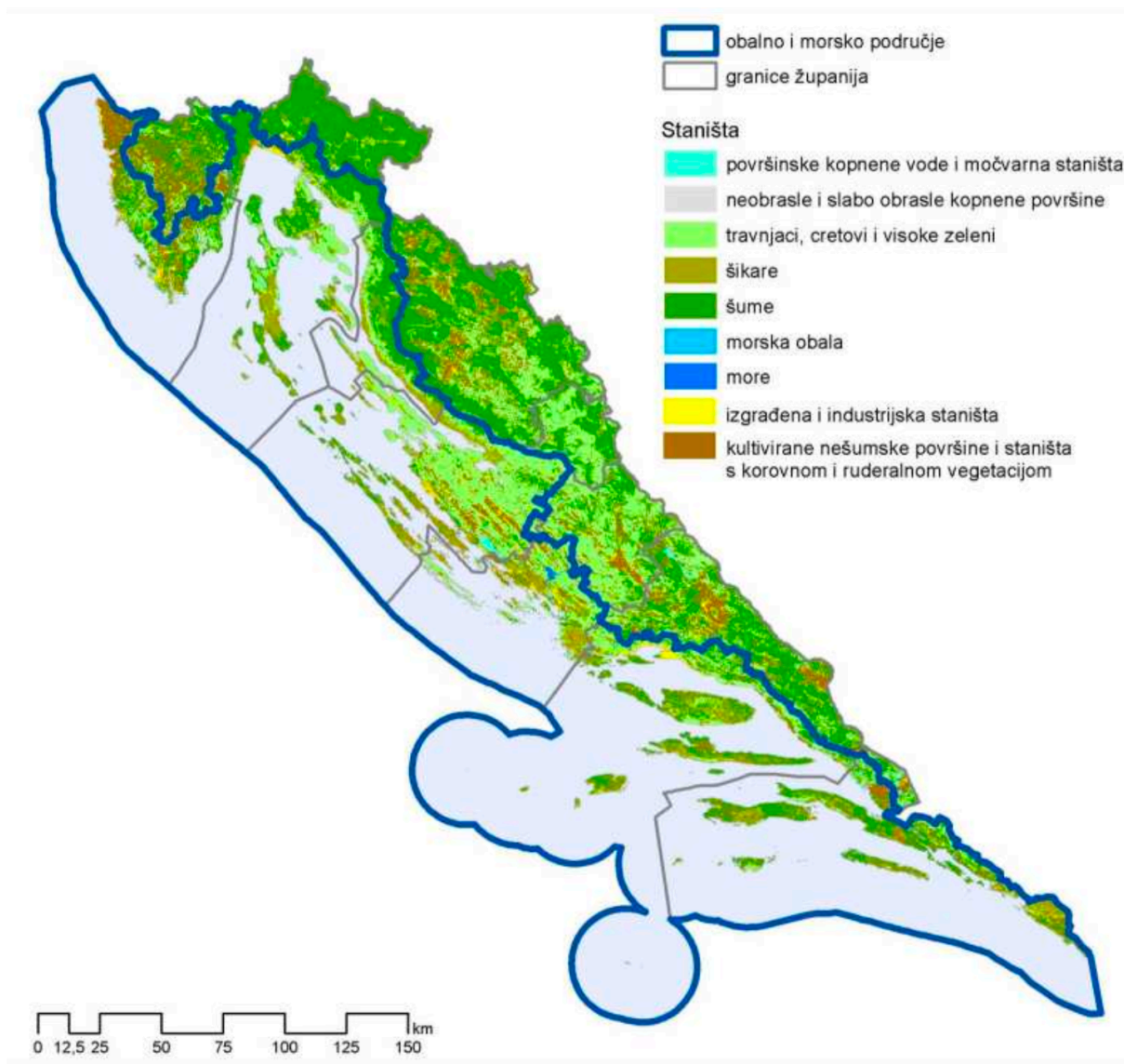
Slika 2. Obalno i morsko područje

Izvor : *Tematska studija: Zaštita i korištenje ekosustava obalnog i morskog područja Hrvatske*, Zagreb, 2015. (13.8.2023.)

Dionici u turizmu čine samo jednu od mnogih skupina korisnika obalnih područja, koja se suočava s različitim interesima i potrebama u vezi s kopnenim i vodenim resursima. Stoga obalna područja često imaju visok potencijal za konflikte i rizik od pretjeranog iskorištavanja prirodnih staništa u svrhu turizma i drugih aktivnosti, posebno u manje razvijenim zemljama i malim otočnim državama. Obalna područja su osjetljiva na ekološke i socio-kulturne izazove, ali istovremeno, održivi obalni turizam može biti ključan za ekonomski i društveni razvoj mnogih zemalja, što može doprinijeti smanjenju siromaštva. To je posebno važno za male otočne države, gdje turizam često igra ključnu ulogu u ekonomiji i deviznim tokovima. Turizam je dakle sektor koji donosi značajne prihode za mnoge skupine, ali može predstavljati ozbiljne ekološke izazove za druge.

Unatoč povećanoj svijesti o ekonomskom i ekološkom značaju turizma, znanstvena istraživanja o ovom području su se pojačala tek u posljednjim godinama. Današnje obalne regije suočavaju se s nizom ozbiljnih problema uzrokovanih ubrzanom urbanizacijom, obalnom erozijom, rastom razine mora, globalnim zatopljenjem i klimatskim promjenama. Negativni učinci turizma postaju vidljivi kada se razina posjećenosti premašuje kapacitet okoliša da se nosi s tim korištenjem unutar prihvatljivih granica. Nepropropisno upravljanje turizmom može ozbiljno ugroziti mnoge prirodne resurse diljem svijeta, uključujući eroziju tla, povećano zagađenje, ispuštanje u more, gubitak prirodnih staništa, pritisak na ugrožene vrste i povećanu ranjivost na šumske požare. Također može opterećivati vodne resurse i potaknuti lokalno stanovništvo na konflikte oko korištenja ključnih resursa.

Razvoj turizma može postaviti znatan pritisak na prirodne resurse u regijama gdje ti resursi već postoje u ograničenim količinama. Drugim riječima, kako turizam nastavlja rasti u određenom području, povećava se potrošnja prirodnih resursa toga područja.

Slika 3. Obalno i morsko područje - karta staništa

Izvor : *Tematska studija: Zaštita i korištenje ekosustava obalnog i morskog područja Hrvatske*, Zagreb, 2015. (13.8.2023.)

Jedan od najkritičnijih prirodnih resursa je voda, posebno slatka voda. Turistička industrija često intenzivno koristi vodne resurse za potrebe hotela, bazena, golf igrališta i osobne potrošnje turista. Ovo može rezultirati nestašicom vode, degradacijom zaliha vode i povećanom količinom otpadnih voda. U regijama s suhom i vrućom klimom, kao što je Mediteran, problem nestašice vode postaje posebno zabrinjavajuć. S obzirom na toplu klimu i navike turista da troše više vode tijekom odmora nego kod kuće, dnevna potrošnja vode može doseći i do 440 litara.

Turizam također može stvarati značajan pritisak na lokalne resurse poput energije, hrane i drugih sirovina, koje već može nedostajati. Povećana potražnja za ovim resursima,

zajedno s njihovim vađenjem i transportom, pogoršava fizičke posljedice povezane s njihovom eksploatacijom.

Važni zemljišni resursi, kao što su minerali, fosilna goriva, plodno tlo, šume, močvare i divlji život, također su izloženi pritiscima zbog izgradnje turističkih i rekreacijskih objekata. To može rezultirati krčenjem šuma radi prikupljanja drva ili izgradnjom infrastrukture, što negativno utječe na okoliš. Šume su često pogođene krčenjem zbog potreba turizma, što može dovesti do gubitka šumskih područja i prirodne bioraznolikosti.

Za postizanje održivog turizma u određenom odredištu, ključno je da država stavi zaštitu okoliša na prvo mjesto. To uključuje promicanje odgovornog turizma, poticanje svijesti o očuvanju prirode i usmjeravanje razvoja prema ekološkim ciljevima. Masovni turizam donosi i pozitivne i negativne učinke. S jedne strane, doprinosi znatnom ekonomskom rastu, potičući izgradnju infrastrukture i unaprjeđenje životnih uvjeta, uključujući modernizaciju stanovanja. S druge strane, negativni učinci masovnog turizma uključuju onečišćenje okoliša, probleme s korupcijom, migracije, degradaciju obalnih područja te porast izgrađenih betonskih struktura.

Masovni turizam također može rezultirati ekonomskom nejednakošću i apsorpcijom profita dominantnih tržišnih igrača. Osim toga, iako turizam može potaknuti gospodarski rast i društveni razvoj, postoje i izazovi u upravljanju tim procesima. U nekim slučajevima, različite skupine dionika imaju različite prioritete i interese, što može dovesti do konflikata i poteškoća u postizanju zajedničkih ciljeva.

U posljednje vrijeme, sve više pažnje posvećuje se teoriji rasta potaknutog turizmom. U razvijenim postindustrijskim društvima, turizam se često smatra novim izvorom ekonomske ekspanzije, dok zemlje u razvoju nastoje iskoristiti prednosti globalizacije, uključujući povećanu mobilnost i komunikaciju. Međutim, zabrinutost raste jer se istodobno s pozitivnim učincima turizma javljaju i negativni sociokulturni i ekološki utjecaji. Destinacije koje ovise o turizmu često su osjetljive na promjene u potražnji, a lokalno stanovništvo može biti posebno ranjivo, iako bi njihovo blagostanje trebalo biti prioritet u strategijama održivog razvoja.

2.4.1. Ekonomske posljedice turizma

Danas, kako u razvijenim tako i u zemljama u razvoju, postoji velika zabrinutost zbog prihoda generiranih turizmom. Svjetski turizam privlači oko 850 milijuna turista godišnje i ostvaruje gotovo 750 milijardi dolara prihoda. U mnogim zemljama, vlade ulažu značajne resurse kako bi privukle turiste i ostvarile dodatne prihode. Francuska, Španjolska i Sjedinjene Američke Države su među vodećim destinacijama koje privlače velik broj turista.

Ova ulaganja često uključuju razvoj ključne infrastrukture poput cesta, kanalizacijskih sustava, elektrifikacije i komunikacijskih mreža te postrojenja za upravljanje otpadom. Također, izgradnja modernih smještajnih objekata, kao što su stanovi, postala je važan dio razvoja destinacija. To je rezultiralo povećanjem standarda stanovanja lokalnog stanovništva.

Međutim, uz pozitivne učinke turizma, postoje i negativni aspekti. To uključuje onečišćenje okoliša, korupciju, migracije, degradaciju obale i povećanje izgradnje betonskih struktura. Osim toga, intenzivno korištenje turističkih resursa može izazvati fluktuacije u zaposlenosti, nestabilne prihode i pritisak na infrastrukturu i prirodne resurse.

Turizam također ima značajan utjecaj na stambeno tržište destinacija. Rast turizma obično dovodi do povećanja cijena nekretnina, što može otežati lokalnom stanovništvu da si priušti stanovanje. To je posebno izraženo u područjima koja ovise o turizmu kao glavnom izvoru gospodarskog rasta.

Ovaj problem nije ograničen na jedno područje i zahtijeva pažljivo planiranje politika i intervencija kako bi se osigurala ravnoteža između prihoda od turizma i potreba lokalnog stanovništva.

2.4.2. Političke posljedice turizma

Turizam nije samo pod utjecajem političkih čimbenika, već također ima neizravan utjecaj na politiku, posebno kroz interakcije između vlada razvijenih zemalja, koje su izvor dobrostojećih turista, i destinacijskih vlada koje žele privući posjetitelje. Ključna briga u ovom kontekstu je osiguranje sigurnosti putovanja turista od njihovog mjesta porijekla do odredišta i natrag.

Turistički cilj svakog putovanja obično uključuje istraživanje novih područja, uživanje u zabavi i opuštanju. Zbog toga turisti biraju odredišta koja najbolje odgovaraju njihovim interesima i pružaju siguran doživljaj. Sigurnost je, stoga, od izuzetne važnosti pri odabiru turističkih odredišta, i turisti često preferiraju područja koja ih osjećaju sigurno.

Turistička politika, koja je skup pravila, propisa, smjernica i direktiva za razvoj i promociju turizma, igra ključnu ulogu u oblikovanju turističkih iskustava. Vlade mogu uspostaviti kodeks ponašanja za turiste kako bi osigurale poštivanje lokalnih običaja i pravila.

Upravo ovi dinamični odnosi između političkih aktera i turizma mogu potaknuti ili otežati razvoj turističke industrije. Neki politički pogledi potiču turizam i stvaraju poticaje za njegov rast, dok drugi mogu postaviti prepreke i ograničenja u tom smislu.

2.4.3. Socio-kulturološke posljedice turizma

Promatranjem turizma iz sociokulturne perspektive možemo primijetiti njegov utjecaj na razne aspekte društva i načina života lokalnog stanovništva. Masovni turizam može izmijeniti strukturu stanovništva, tradicionalne obrasce života, potaknuti usvajanje modernog načina života te izazvati promjene u vrstama zanimanja i lokalnim vrijednostima. Ovaj utjecaj turizma može se osjetiti čak i kada lokalno stanovništvo nema direktnih interakcija s turistima.

Turizam ima sposobnost poticanja promjena u ponašanju i svakodnevnim navikama lokalnog stanovništva. Turističke aktivnosti često su koncentrirane u određenim područjima, a sezonska koncentracija turista znači da se većina posjeta događa u određenim mjesecima ili vremenskim razdobljima. To može dovesti do problema s prenapučenošću tijekom visoke sezone i ekonomske stagnacije tijekom niske sezone, što ima posljedice za i stanovništvo i turiste.

Rast turizma često dovodi do značajnih migracija stanovništva, a u nekim destinacijama broj turista može premašiti broj lokalnih stanovnika. Platforme za najam smještaja poput Airbnb-a potaknule su vlasnike nekretnina da svoje domove iznajmljuju turistima umjesto lokalnom stanovništvu, što je rezultiralo rastom cijena najma i preseljenjem stanovništva u ruralna područja tijekom sezone.

S druge strane, turizam stvara potrebu za sezonskim radnicima, što dovodi do dolaska radne snage iz drugih regija. To također mijenja strukturu stanovništva u turističkim destinacijama.

Ovi društveni i demografski pomaci u lokalnim zajednicama ponekad dovode do depopulacije gradova i pretvaranja tih područja u svojevrsne "tematske parkove" isključivo za turiste. Nezadovoljstvo nekontroliranim turističkim priljevom može izazvati prosvjede i nasilne incidente, što dodatno komplicira situaciju.

Ponekad privatizacija resursa, kao što su plaže, ograničava pristup mještanima koji su ranije koristili te resurse. Na primjer, plaže mogu postati dostupne samo gostima hotela, što ograničava pristup lokalnog stanovništva. U nerazvijenim i siromašnim zemljama, pravo vlasništva nad zemljištem često je nejasno ili nedostupno, što može rezultirati gubicima zemlje i prisilnim iseljavanjem lokalnog stanovništva.

Sve u svemu, turizam ima dubok i kompleksan utjecaj na sociokulturne aspekte zajednica, stvarajući niz izazova i promjena u društvima diljem svijeta.

2.4.4. Ekološke posljedice turizma

Postoje dvije glavne kategorije utjecaja turizma: oni koji se povezuju s turistima direktno i oni koji proizlaze iz razvoja infrastrukture za turizam. Utjecaji turizma su najizraženiji u destinacijskim područjima, oko turističkih usluga i duž prometnih koridora. Turizam, iako donosi mnoge ekonomske koristi, često ima negativne posljedice na okoliš, budući da se često odvija u prirodnim područjima kao što su obalna područja, planine i područja s posebnim geološkim obilježjima.

Problemi vezani uz onečišćenje često su povezani s prometom, razvojem turističke infrastrukture i aktivnostima turista. Zagađenje zraka, iako vjerojatno čini relativno malen dio ukupnih emisija, postaje sve važnije pitanje s obzirom na ozon, efekte staklenika i globalno zatopljenje.

Vodni resursi su ključna atrakcija za turizam, ali često pate zbog otpadnih voda iz turističkih objekata i odvodnje. Onečišćenje vode može zahvatiti unutarnje vode poput jezera i potoka, ali i morske ekosustave. Sedimentacija, uzrokovana erozijom koja se često događa zbog krčenja šuma i građevinskih aktivnosti, također može biti problem, posebno tijekom izgradnje turističkih objekata, budući da utječe na bistrinu vode i ekološke aspekte vodenog okoliša.

Turizam generira značajne količine otpada, uključujući smeće iz hotela, zračnih prijevoznika i turističkih atrakcija. Problem krutog otpada dodatno se pojačava jer turisti često ostavljaju za sobom otpad. Otpad se također može odnositi na nedostatak sanitarnih čvorova u određenim područjima.

Utjecaj turizma na divlji svijet i prirodne resurse također je važno razmotriti. Razvoj turističke infrastrukture često zadiruje u staništa mnogih divljih životinja, a neke vrste ovise o zaštićenim područjima kako bi preživjele. Pitanja krivolova i trgovine divljim životinjama, poput slonovih kljova, također predstavljaju ozbiljnu prijetnju za mnoge vrste.

Osim toga, turizam može izazvati probleme poput buke od vozila i samih turista, oštećenja geoloških obilježja, vandalizma i druge vrste oštećenja okoliša.

3. ODRŽIVI RAZVOJ

Prije otprilike četrdeset godina počelo se shvaćati da je teško ostvariti zdravo društvo i prosperitetno gospodarstvo u svijetu gdje postoji veliko siromaštvo i ozbiljno narušavanje okoliša. Iako ekonomska aktivnost ne može biti potpuno zaustavljena, postalo je jasno da je potrebno promijeniti njezin smjer kako bi bila manje štetna po okoliš i društvo. Pretvaranje ovih spoznaja u praksu i prelazak na održive oblike razvoja i načina života predstavljaju izazov suvremenog doba.

3.1. KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA

Koncept održivog razvoja podrazumijeva proces koji teži postizanju ravnoteže između ekonomskih, društvenih i ekoloških zahtjeva kako bi se osiguralo da sadašnja generacija može zadovoljiti svoje potrebe, a da se pri tom ne ugrozi sposobnost budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe. Ova definicija potječe od 1987. godine, kada je formulirana u Izvještaju Svjetske komisije za okoliš i razvoj, kojom je predsjedavala Gro Harlem Brundtland. Od tada je održivi razvoj postao ključan element u oblikovanju i provedbi razvojnih politika širom svijeta.

Primjena koncepta održivog razvoja u praksi rezultat je teorijskih razmatranja i političkih nastojanja da se osigura dugoročni razvoj društva i očuva okoliš. Važni događaji u tom procesu uključuju Svjetske summitse u Rio de Janeiru i Johaneshburgu te usvajanje Milenijske deklaracije UN-a u rujnu 2000. godine. Od globalnih razina, poput UN-a (i Komisije UN-a za održivi razvoj), do nacionalnih vlada i Europske unije, pa sve do civilnog društva i lokalne samouprave, implementacija koncepta održivog razvoja zahtijeva suradnju i napore milijuna ljudi diljem svijeta.

”Održivi razvoj je okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog gospodarskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne izvore bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti. On se oslanja na ambicioznu ideju prema kojoj razvoj ne smije ugrožavati budućnost dolazećih naraštaja trošenjem neobnovljivih izvora i dugoročnim devastiranjem i zagađivanjem okoliša.

Osnovni je cilj osigurati održivo korištenje prirodnih izvora na nacionalnoj i međunarodnoj razini.”⁶

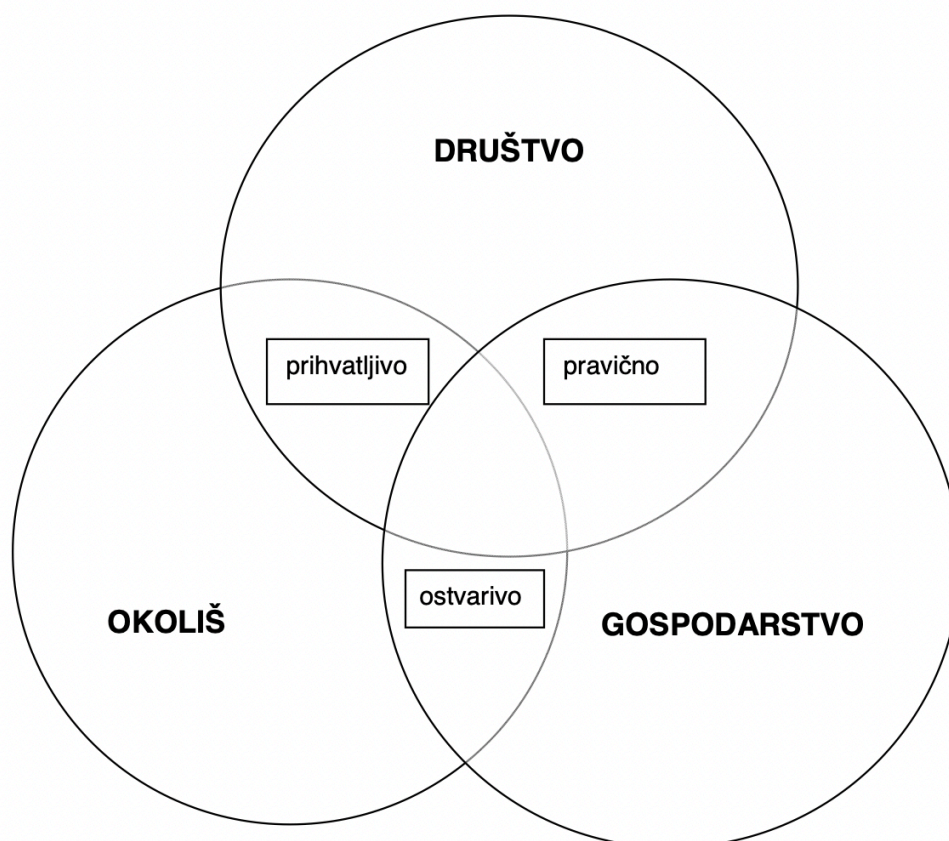
⁶ *Održivi razvoj*, Lidija Pavić-Rogošić, Zagreb, studeni 2010., https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/10/odrzivi_razvoj.pdf (15.8.2023.)

Postavljeni cilj o očuvanju okoliša ima mnogo šire implikacije od tradicionalnog fokusa na zaštitu ljudskog zdravlja i očuvanje ekoloških sustava. U konceptu održivog razvoja danas se prepoznaje da štete okolišu zapravo štete cjelokupnom društvu, dok istovremeno djelovanje usmjereno prema zaštiti okoliša donosi koristi u obliku gospodarskog rasta, stvaranja radnih mjesta i povećane konkurentnosti.

Svjetski događaji, poput UN-ovog Skupa o Zemlji održanog 1992. u Rio de Janeiru, okupili su najviše čelnike vlada i stavili naglasak na ključna globalna pitanja. Na tom skupu usvojena je Agenda 21, globalni plan djelovanja za rješavanje tih izazova. Konferencija je jasno naglasila da okoliš, ekonomski razvoj i društveni napredak više ne mogu biti razmatrani izolirano. Deklaracija iz Rija postavila je osnovna načela koja bi trebala voditi buduće odluke i programe država, uzimajući u obzir međuovisnost društveno-ekonomskog razvoja i okoliša.

Nakon toga, UN-ova Konferencija o održivom razvoju održana 2002. u Johannesburgu ukazala je na činjenicu da su ostvarenja u smislu održivog razvoja bila ograničena. Konferencija će se također pamtiti po kompromisima postignutim između Europe i SAD-a, kao i između razvijenih i nerazvijenih zemalja.

Tri sastavnice održivog razvoja

Prikaz 1. Tri sastavnice održivog razvoja

Izvor: *Održivi razvoj*, Lidija Pavić-Rogošić, Zagreb, studeni 2010., https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/10/odrzivi_razvoj.pdf (15.8.2023.)

“Ključni	datumi
1972. - Štokholmska konferencija o čovjekovu okolišu	
1983. – Komisija UN za okoliš i razvoj (Brundtlandina komisija)	
1992. – Konferencija UN o okolišu i razvoju u Riju de Janeiru	
2002. – Svjetski <i>summit</i> o održivom razvoju - “Rio + 10” - Johannesburg	

Ključni dokumenti

1987. – Brundtlandina komisija	
▶ izvještaj “Naša zajednička budućnost” ▶ održivi razvoj	
1992. – Konferencija UN o okolišu i razvoju u Riju de Janeiru	
▶ Agenda 21, Deklaracija iz Rija, Okvirna konvencija o promjeni klime, Konvencija o biološkoj raznolikosti	

3.2. AGENDA 21

Agenda 21 temelji se na uvjerenju da je zajedničko i uravnoteženo rješavanje pitanja okoliša i razvoja ključno za osiguranje sigurnije i uspješnije budućnosti. To predstavlja globalni dogovor i obvezu suradnje na najvišoj političkoj razini u razvoju i zaštiti okoliša.

Prepoznato je da je glavna odgovornost za ostvarivanje ciljeva Agende 21 na vladama, koje su odgovorne za izradu nacionalnih strategija, planova i programa. No, također se prepoznaje važna uloga drugih dionika i društvenih skupina. Također je jasno da će ostvarivanje ciljeva Agende 21 zahtijevati znatna financijska sredstva i podršku zemljama u razvoju. Međunarodna suradnja je ključna za učinkovito i pravedno globalno upravljanje koje može pomoći svima u postizanju održivog razvoja.

S obzirom na rastuće probleme kao što su siromaštvo, gladi, bolesti i sve veće društvene nejednakosti, Agenda 21 naglašava potrebu za aktivnostima usmjerenim na smanjenje siromaštva. Smanjenje siromaštva treba biti prioritet za UN i njegove članice. Rješenje siromaštva ne bi trebalo ovisiti o stranoj humanitarnoj pomoći, već bi se trebalo oslanjati na sposobnost ljudi da održivo zarađuju za svoj život. Osim toga, treba paziti na očuvanje prirodnih resursa u siromašnim zemljama i osigurati da lokalno stanovništvo ima koristi od njih.

Agenda 21 također ističe potrebu za promjenom načina proizvodnje i potrošnje, zaštitom i poboljšanjem zdravlja ljudi. Naglašava i probleme sve većih gradova, uključujući one vezane uz zagađenje zraka i nedostatak stambenih uvjeta.

Osim toga, Agenda 21 govori o zaštiti okoliša i upravljanju prirodnim resursima, jačanju uloge ključnih društvenih skupina poput žena, djece i mladih, civilnih organizacija, lokalnih vlasti, radnika i sindikata, poslovnog sektora i industrije putem društveno odgovornog poslovanja, znanstvenika i poljoprivrednika. Također naglašava potrebu za obrazovanjem, osposobljavanjem i podizanjem svijesti javnosti, te pružanjem informacija kao temelja za donošenje odluka, uz istovremeno razmatranje potrebnih financijskih resursa.

⁷ Pavić-Rogošić, L., op. cit.

3.3. NAČELA ODRŽIVOG RAZVOJA

Održivi razvoj temelji se na nekoliko ključnih načela:

1. **Ekonomska održivost:** To podrazumijeva razvoj gospodarstva koji je stabilan i koji podržava blagostanje sadašnjih i budućih generacija. To uključuje pravednu raspodjelu resursa, poticanje inovacija i stvaranje radnih mjesta.

2. **Ekološka održivost:** Ovaj aspekt naglašava važnost zaštite okoliša i očuvanja prirodnih resursa. To uključuje smanjenje emisija stakleničkih plinova, očuvanje biološke raznolikosti, upravljanje otpadom i energetska učinkovitost.

3. **Društvena održivost:** Društvena dimenzija održivog razvoja fokusira se na pravednost, jednakost i socijalnu koheziju. To uključuje osiguranje pristupa osnovnim potrebama poput obrazovanja, zdravstvene zaštite, stanovanja i prehrane za sve građane.

4. **Kulturna održivost:** Ovaj aspekt promiče očuvanje kulturnog identiteta i naslijeđa zajednica. To uključuje podršku tradicijama, umjetnosti i kulturi te promicanje međunarodnog razumijevanja i dijaloga.

“Polazeći od gore-navedenog, održivi razvoj podrazumijeva:

- Uravnotežen i pravičan gospodarski razvoj koji se može održati u dužem vremenskom

razdoblju;

- Smanjenje siromaštva, kroz osnaživanje siromašnih i osiguranje njihovog boljeg pristupa neophodnim uslugama i sredstvima;

- Sudjelovanje svih zainteresiranih strana u procese odlučivanja (nacionalne i lokalne vlasti, organizacije civilnog društva, poslovni sektor, profesionalne organizacije, sindikati), uz promoviranje dijaloga i postizanje povjerenja kako bi se razvio društveni kapital;

- Pažljivo upravljanje i očuvanje (u najvećoj mogućoj mjeri) neobnovljivih resursa;

- Racionalna/održiva upotreba energije i prirodnih izvora (vode, zemljišta, šuma, itd.);

- Smanjivanje otpada, učinkovito spriječavanje i kontrola zagañenja te smanjivanje na najveću moguću mjeru ekoloških rizika;

- Unaprijeđenje sustava obrazovanja i zdravstva i poboljšanja u pogledu ravnopravnosti spolova;

- Zaštitu kulturnih identiteta, tradicije i naslijeđa. ”⁸

⁸ Pavić-Rogošić, L., op. cit.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Prikaz 2. Ciljevi održivog razvoja

Izvor : *Sustainable Development Goals*,

<https://unosd.un.org/content/sustainable-development-goals-sdgs> (17.8.2023.)

Održivi razvoj zahtijeva uravnotežen pristup različitim aspektima i dugoročne posljedice trenutačnih odluka. Glavni cilj je stvaranje društva i gospodarstva koje može napredovati dugi niz godina bez negativnih utjecaja na okoliš i društvo.

Ključni dokument koji potiče održivi razvoj je "Agenda 21," koja je proizašla iz Konferencije Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju (UNCED) održane u Rio de Janeiru 1992. godine. Ova agenda pružila je smjernice i preporuke za promociju održivog razvoja na globalnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini. Osim toga, ciljevi održivog razvoja (Sustainable Development Goals - SDG) Ujedinjenih naroda, usvojeni 2015. godine, predstavljaju globalni okvir za postizanje održivog razvoja do 2030. godine.

4. ODRŽIVI TURIZAM

“Temeljna definicija održivog razvoja turizma jest da je informativan, da odražava integritet turističke destinacije, donosi korist lokalnom stanovništvu, čuva prirodne resurse, poštuje lokalnu kulturu i tradiciju, orijentira se na kakvoću, a ne kvantitetu i podrazumijeva kvalitetu odmora, putovanja i novih saznanja. Održivi razvoj temelji se na resursima prirodne i kulturne baštine uz ekološku, ekonomsku, kulturološku i socijalnu komponentu koji sustavno podrazumijevaju dugoročan rast i razvoj za sadašnje i buduće generacije definiranjem ciljeva održivog razvoja turizma, kojima treba:

- zadovoljiti potrebe i unaprijediti kvalitetu života lokalnog stanovništva,
- očuvati socio-kulturni identitet lokalnih zajednica,
- razviti visoko kvalitetan turistički proizvod,
- unaprijediti kvalitetu doživljaja turista,
- čuvati resurse kako bi ih i budući naraštaji mogli koristiti, a time pridonijeti blagostanju čovječanstva u cjelini.”⁹

Turizam i održivi razvoj su međusobno usko povezani i ovise jedan o drugome. Održivost resursa igra ključnu ulogu u razvoju turizma. Svjetska turistička organizacija definira održivi turizam kao upravljanje prirodnim i društvenim resursima na način koji zadovoljava ekonomske, socijalne i estetske potrebe, istovremeno čuvajući kulturno nasljeđe, očuvavajući osnovne ekološke procese, biološku raznolikost i životne sustave, te pridonoseći dobrobiti i prosperitetu zajednice, sve uzimajući u obzir potrebe i interese turista i lokalnih stanovnika.

S obzirom na sve veći interes zemalja za turizmom, važno je napomenuti da taj rast ima utjecaj na prirodne resurse, okoliš i iskorištavanje prirodnih kapaciteta. Za održavanje turizma u dugoročnoj perspektivi, ključno je promicanje odgovornog ponašanja i očuvanje okoliša. Iako je povećanje broja turista važno za ekonomski razvoj, neizbježno nosi i određene negativne posljedice, kako za sam turizam, tako i za prirodni okoliš. To se događa zbog iscrpljivanja prirodnih resursa poput vode i energije. Stoga je nužno poticati održivi

⁹ Ljubičić, D.: *Analiza održivog razvoja turističke destinacije*, Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo, 63, 2, 2016.

razvoj i zaštitu okoliša kako bi turizam dugoročno opstao. Održivi turizam nastoji zadovoljiti potrebe turista i lokalnog stanovništva, istovremeno čuvajući resurse za buduće generacije.

“Održivi razvoj turizma zahtijeva informirano sudjelovanje svih relevantnih dionika, kao i snažno političko vodstvo kako bi se osiguralo široko sudjelovanje i izgradnja konsenzusa. Postizanje održivog turizma kontinuiran je proces i zahtijeva stalno praćenje utjecaja, uvođenje potrebnih preventivnih i/ili korektivnih mjera kad god je to potrebno. Održivi turizam također treba održavati visoku razinu zadovoljstva turista i osigurati značajno iskustvo turistima, podižući njihovu svijest o pitanjima održivosti i promicati među njima prakse održivog turizma.”¹⁰

Održivi turizam bi trebao:

- Efikasno koristiti prirodne resurse koji su ključni za razvoj turizma, podržavajući važne ekološke procese i doprinoseći očuvanju prirodnog naslijeđa i raznolikosti živog svijeta.
- Poštovati jedinstveni kulturni i društveni identitet lokalnih zajednica, čuvati njihovo kulturno naslijeđe i tradicionalne vrijednosti te poticati međukulturalno razumijevanje i toleranciju.
- Osiguravati dugoročno primjenjive ekonomske mjere koje donose društveno-ekonomsku dobrobit svim dionicima, s pravednom raspodjelom koristi, uključujući zapošljavanje, prihod i pristup socijalnim uslugama, s ciljem smanjenja siromaštva.

4.1. CILJEVI ODRŽIVOG TURIZMA

“Prema UNWTO (Svjetske turističke organizacije) navodi se 12 ključnih ciljeva održivog turizma:

- Ekonomska održivost: Dugoročno postojana održivost i konkurentnost destinacije donose brojne pozitivne učinke.
- Boljitak lokalne zajednice: Gospodarski utjecajnija turistička destinacija uz potražnju lokalnih i inozemnih turista.

¹⁰ *Making Tourism more Sustainable: A Guide for Policy Makers*, United Nations Environment Programme World Trade Organization (WTO), 2005., <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741;jsessionid=FAAFACEB26F0AFE93EAE9D823BA9D112> (18.8.2023.)

- Kvaliteta radnih mjesta: Dostupna radna mjesta u turizmu svim stanovnicima, bez izuzetaka, uz pristojne plaće i prihvatljive uvjete rada.
- Društvena pravednost: Pravilna i pravedna podjela koristi koje turizam za sobom ostavlja, odnosno povećanje prihoda za sve građane i otvaranje novih prilika.
- Zadovoljstvo posjetitelja: Omogućiti siguran boravak koji će biti otvoren za sve posjetitelje uz odgovarajuću razinu zadovoljstva i ispunjena očekivanja.
- Lokalno upravljanje: Lokalno stanovništvo sudjeluje u odlukama i planiranju razvojem turizma u njihovom mjestu te surađuje s nadležnima.
- Blagostanje zajednice: Bolji i kvalitetniji život stanovništva, omogućen pristup resursima te ponašanje u skladu s zadovoljstvom lokalne zajednice i dugoročnih pozitivnih učinaka turizma na istu.
- Kulturno bogatstvo: Odgovoran pristup i uporaba povijesnih i kulturnih dobara te poštivanje dugotrajne povijesne tradicije uz adekvatno očuvanje.
- Fizički integritet: Očuvanje izgleda okolišta, kvalitete zelenih površina te briga o očuvanju i stvaranju ljepšeg, čistijeg i prirodnijeg okoliša.
- Biološka raznolikost: Smanjiti onečišćenje staništa flore i faune te poticanje građana na isto. Također, obnova i očuvanje ruralnih područja u blizini gradske okolice.
- Učinkovito korištenje resursa: Maksimiziranje korištenja obnovljivih izvora energije te očuvanje prirodnih rijetkosti i dobara.
- Čistoća okoliša: Minimiziranje zagađenja, onečišćene vode te uništene zemlje. Pravilno i odgovorno gospodarenje otpadom.”¹¹

Održivi turizam se temelji na suradnji svih aktera u turističkoj industriji. On promovira pažljivo odabrane oblike turizma, naglašavajući kontrolirani i planski razvoj. Održivi turizam potiče odgovorno upravljanje prirodnim i ljudskim resursima te razvoj pred i postturističke sezone. Cilj mu je ostvariti profitabilno poslovanje koje koristi svim dionicima i postizanje visoke kvalitete.

Nasuprot tome, neodrživi turizam donosi negativne učinke na okoliš i lokalnu zajednicu. Karakterizira ga masovni turizam, stihijski razvoj i nedostatak planiranja. Neodrživi turizam često rezultira eksploatacijom prirodnih i ljudskih resursa, te je obilježen

¹¹ United Nations Environment Programme
World Trade Organization (WTO), op. cit.

sezonskim karakterom turizma. Iako može donijeti ekonomski profit, često uzrokuje gubitke u drugim aspektima. Važnija mu je kvantiteta nego kvaliteta.

Turizam koji želi ostati održiv i dugoročno uspješan mora uzeti u obzir osnovne principe održivog razvoja i odgovornog turizma tijekom svog planiranja i razvoja. Često se javlja sukob između ekonomske perspektive razvoja turizma, koja se fokusira na povećanje turističkih brojki, noćenja, prihoda, kapaciteta, zaposlenosti i uključenosti lokalnog stanovništva, te perspektive zaštite okoliša, koja se brine o očuvanju prirodnih, kulturnih, povijesnih i drugih resursa.

Svi sudionici u turizmu, uključujući pružatelje usluga i turiste, trebaju preuzeti veću odgovornost prema okolišu. Potrebno je revidirati trenutne oblike turizma koji su često povezani s masovnim dolascima turista te eliminirati ili smanjiti negativne učinke koji proizlaze iz takvih oblika turizma. Kako bi se osigurala održivost turističke destinacije u budućnosti, ključno je primijeniti koncept održivog turizma.

4.2. DIONICI ODRŽIVOG TURIZMA

“Dionici (engl. *stakeholders*) u održivom turizmu mogu se podijeliti u četiri osnovne skupine: vlade, nevladine organizacije, lokalne zajednice i turiste. Svaka od interesno-utjecajnih skupina održivog turizma ima zasebnu ulogu u održavanju ovog vida turizma. Interesno-utjecajne skupine mogu biti pojedinci i organizacije, fizičke i pravne osobe. Članom interesno-utjecajne skupine u turističkoj industriji postaje svatko tko je pod utjecajem njezina razvoja, bilo pozitivnog bilo negativnog, a za posljedicu ima smanjenje potencijalnog sukoba turista i domaćinske zajednice tako što potonju uključuje u oblikovanje puta kojim se turizam razvija.”¹²

Održivi turizam zahtijeva sveobuhvatan i usklađen napor svih dionika u turističkoj industriji, od lokalnih zajednica do samih turista. Ključno je postizanje sinergije među svim sudionicima kako bi se ostvarili zacrtani ciljevi i postigli željeni rezultati. Ovaj proces započinje odgovornim ponašanjem svakog dionika prema okolišu i društvenim vrijednostima.

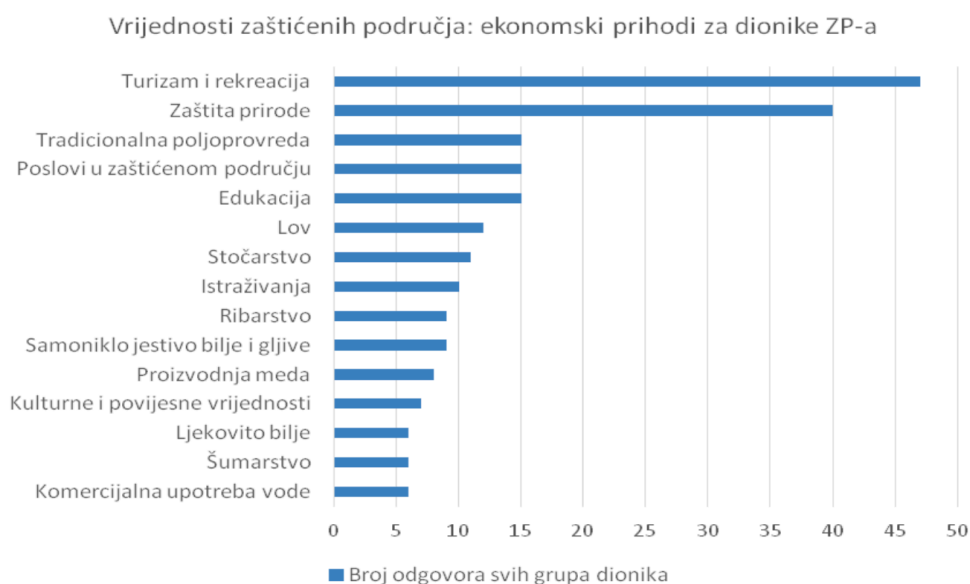
Važnost održivog turizma ogleda se u tome što on neizravno potiče očuvanje okoliša i kulture destinacije koju posjećuju turisti. Za razliku od tradicionalnih oblika masovnog turizma, održivi turizam traži pametno korištenje prirodnih resursa, čuvanje ekoloških procesa i zaštitu kulturne baštine. To znači da turizam ne bi trebao biti štetan za okoliš ili narušavati kulturološke vrijednosti lokalnih zajednica.

Ekonomski aspekt održivog turizma također je od ključne važnosti. Održivi turizam trebao bi pružiti ekonomske koristi svim dionicima, uključujući lokalno stanovništvo. To uključuje otvaranje radnih mjesta, poticanje gospodarskog rasta te poboljšanje infrastrukture u destinacijama. Turistički prihodi trebali bi se ravnomjerno raspodijeliti kako bi se smanjilo siromaštvo i osiguralo društveno-ekonomska dobrobit za sve.

Da bi održivi turizam postao stvarnost, potrebna je aktivna suradnja svih aktera, uključujući lokalne zajednice, vladine institucije, nevladine organizacije, znanstvenike i turiste. Vlade imaju ključnu ulogu u oblikovanju politika održivog turizma putem zakonodavstva i regulativa. Istovremeno, lokalne zajednice profitiraju kroz ekonomski razvoj i poboljšanje životnih uvjeta.

¹² Aas, C., Ladkin, A., Fletcher, J.: *Stakeholder collaboration and heritage management*, *Annals of Tourism Research*, 32, 28-48.

Važno je napomenuti da održivi turizam ne znači stagnaciju ili ograničavanje razvoja, već pametno upravljanje resursima za dugoročnu dobrobit svih dionika. Kroz održivu praksu, turizam može postati pozitivan faktor za lokalne zajednice i okoliš, pridonoseći očuvanju resursa za buduće generacije.

Grafikon 2. Ekonomski prihodi za dionike zaštićenih područja

Izvor: *Strategija upravljanja morskim okolišem i obalnim područjem Republike Hrvatske tematska studija: zaštita i korištenje ekosustava obalnog i morskog područja Hrvatske*, Hrvatski sabor, Zagreb, 2015. (22.8.2023.)

Distribucija ekonomskih prihoda od turizma u morskim i obalnim zaštićenim područjima po grupama dionika

Grafikon 3. Distribucija ekonomskog prihoda od turizma različitim dionicima morskih i obalnih zaštićenih područja

Izvor: *Strategija upravljanja morskim okolišem i obalnim područjem Republike Hrvatske tematska studija: zaštita i korištenje ekosustava obalnog i morskog područja Hrvatske*, Hrvatski sabor, Zagreb, 2015. (22.8.2023.)

4.3. ODRŽIVI TURIZAM U DESET KORAKA

Ključne komponente koje čine jedno odredište jedinstvenim su njegov okoliš i kulturna baština. Ovi aspekti često variraju od mjesta do mjesta, dodajući svakom turističkom odredištu svoju jedinstvenu priču koju treba sačuvati i cijeniti. Očuvanje ovih vrijednosti može biti potaknuto održivim razvojem, no održivi razvoj nije samo dugoročni cilj, već i pristup koji trebaju primjenjivati sami turisti, lokalna zajednica i ostale institucije.

Turisti koji se ponašaju odgovorno i podržavaju održivi turizam obično imaju sljedeće karakteristike: biraju prijevozna sredstva koja manje opterećuju okoliš, koriste bicikle ili hodaju tijekom svog boravka, smanjuju potrošnju vode i energije, biraju turističke agencije koje podržavaju održivost, kupuju proizvode od lokalnih proizvođača i slično.

Kako bi se olakšala primjena načela održivog razvoja u turizmu, razvijen je princip 10 koraka koji pomažu postizanju ovih ciljeva.

1. **Što želimo postići?**

- Definiranje ciljeva s jasnim kvalitativnim, kvantitativnim i vremenskim okvirom.

2. **Tko je, tko bi mogao ili trebao biti uključen?**

- Identificiranje zainteresiranih strana i sudionika u razvoju održivog turizma, uključujući lokalne vlasti, turističke agencije, domicilno stanovništvo itd.

3. **Što nam je poznato?**

- Pronalaženje izvora informacija o društvenoj, ekonomskoj i kulturnoj situaciji, kao i turističkim tržištima.

4. **Što čini regiju, destinaciju ili proizvod posebnim?**

- Identificiranje elemenata koji čine destinaciju, regiju ili proizvod jedinstvenim i privlačnim turistima.

5. **Koja su glavna problemska pitanja?**

- Identifikacija ključnih problema i izazova koji se tiču turističke destinacije i razmatranje načina za njihovo rješavanje.

6. **Analiza**

- Detaljna analiza prikupljenih podataka, uključujući SWOT analizu i analizu troškova i koristi.

7. **Načela i ciljevi aktivnosti**

- Definiranje jasnih načela i ciljeva koji će usmjeravati održive turističke aktivnosti.

8. **Koje su ideje i opcije?**

- Razrada ideja i opcija te njihovo predstavljanje svim dionicima kako bi se odabrale najbolje.

9. **Provedba**

- Transformacija ideja u konkretan akcijski plan i provedba plana rada.

10. **Smjernice**

- Objavljivanje kratke izjave koja prikazuje ključne vrijednosti destinacije ili proizvoda, kao i dogovore među dionicima.

Ovi koraci čine osnovu za planiranje održivog turizma i pomažu u usmjeravanju razvoja turističkih destinacija prema održivijoj budućnosti.

Održivi turizam u deset koraka ...

Prikaz 3. Održivi turizam u deset koraka

Izvor : *Održivi razvoj*, Lidija Pavić-Rogošić , Zagreb, studeni 2010., https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/10/odrzivi_razvoj.pdf (25.8.2023.)

4.4. INDIKATORI RAZVOJA ODRŽIVOG TURIZMA

Pokazatelji održivog razvoja turizma prema klasifikaciji UNWTO-a:

- Očuvanje prostora
- Utjecaj na okoliš
- Intenzitet korištenja resursa
- Socijalni aspekti
- Upravljanje razvojem
- Obrada otpadnih voda
- Procesi planiranja

- Vitalni ekosustavi
- Zadovoljstvo turista
- Zadovoljstvo lokalnog stanovništva
- Prinos turizma lokalnom ekonomskom razvoju

Očuvanje okoliša predstavlja ključni indikator razvoja održivog turizma i neizostavan je dio svake strategije usmjerene na održivost u turizmu. Održivi turizam teži postizanju ravnoteže između turističkih aktivnosti i očuvanja prirodnog okoliša, kako bi se osiguralo da turističke destinacije ostanu privlačne i za buduće generacije.

Jedan od ključnih elemenata očuvanja okoliša u turizmu je minimiziranje negativnih utjecaja turističkih aktivnosti na prirodne resurse. To uključuje smanjenje potrošnje energije, racionalno upravljanje vodnim resursima, kontrolu emisija stakleničkih plinova i smanjenje zagađenja zraka i vode. Destinacije koje uspješno primjenjuju ove strategije često privlače turiste svojom netaknutom prirodom, čistim zrakom i vodom te očuvanim ekosustavima.

Pored toga, očuvanje okoliša također uključuje zaštitu biološke raznolikosti i očuvanje prirodnih staništa. Očuvane plaže, šume, planine, močvare i koraljni grebeni ne samo da pružaju atraktivne destinacije za turiste već i čuvaju jedinstvene ekosustave i omogućuju opstanak mnogobrojnih vrsta.

Uz očuvanje prirodnih resursa, održivi turizam također promiče edukaciju turista o važnosti očuvanja okoliša. Putem informiranja i svjesnosti, turisti postaju odgovorniji posjetitelji koji aktivno doprinose zaštiti prirodnih ljepota koje posjećuju.

U konačnici, očuvanje okoliša u turizmu nije samo pitanje etike i odgovornosti, već i ključni faktor dugoročnog uspjeha destinacija. Destinacije koje pažljivo brinu o svom okolišu privlače turiste koji cijene netaknutu prirodu i održiv način života, čime se osigurava kontinuirani prosperitet destinacije i njezin dugotrajni status održive turističke atrakcije

Intenzitet korištenja resursa je ključan indikator razvoja održivog turizma koji prati kako se prirodni i ljudski resursi koriste u turističkim destinacijama. Ovaj indikator naglašava važnost racionalne i odgovorne uporabe resursa kako bi se osiguralo da turizam ostavlja minimalan ekološki otisak i pridonosi društvenoj dobrobiti lokalnih zajednica.

4.4.1. SWOT matrica

SWOT matrica, često korištena za analizu situacija, predstavlja učinkovit alat koji analizira snage, slabosti, prilike i prijetnje organizacije ili projekta. Unutar ove matrice, snage i slabosti odnose se na unutarnje karakteristike organizacije, dok prilike i prijetnje proizlaze iz vanjskog okruženja.

- **Snage (Strengths):** To su unutarnji pozitivni aspekti organizacije ili projekta. Ovdje razmatramo ono što organizacija dobro radi ili ima vrijedno, što je njeni temeljni kapital.

- **Slabosti (Weaknesses):** Slabosti predstavljaju unutarnje negativne aspekte organizacije ili projekta. Ovdje razmatramo gdje organizacija možda zaostaje ili ima nedostatke.

- **Prilike (Opportunities):** Prilike se odnose na vanjske pozitivne faktore koji mogu imati povoljan utjecaj na organizaciju ili projekt. To su često promjene na tržištu ili okolišu koje organizacija može iskoristiti.

- **Prijetnje (Threats):** Prijetnje su vanjski negativni faktori koji mogu predstavljati izazov za organizaciju ili projekt. To su često promjene koje mogu donijeti rizik ili neku vrstu štete.

Svrha SWOT matrice je pomoći donositeljima odluka da razmotre kako okolišni čimbenici, ali i unutarnje karakteristike, mogu utjecati na projekt razvoja turizma.

Procjena utjecaja na okoliš (Environmental Impact Assessment - EIA) je proces predviđanja i evaluacije utjecaja specifičnih razvojnih ili akcijskih planova na okoliš. Ovaj proces uključuje nekoliko ključnih koraka:

- **Pregled postojećeg stanja okoliša i karakteristika predloženog razvoja:** EIA započinje analizom trenutnog stanja okoliša na području gdje se planira razvoj. Ovdje se prikupljaju informacije o okolišu i postojećim uvjetima.

- **Predviđanje budućeg stanja okoliša s i bez razvoja:** EIA uključuje procjenu kako će se okoliš mijenjati ako se projekt provede te kako će izgledati bez provedbe projekta. To pomaže u procjeni potencijalnih utjecaja.

- **Razmatranje metoda za smanjenje negativnih utjecaja:** U ovom koraku razmatraju se različite strategije i metode koje bi mogle smanjiti ili otkloniti negativne utjecaje na okoliš koji bi mogli proizaći iz projekta.

- **Izrada izjave o utjecaju na okoliš za javno savjetovanje:** Nakon analize, izrađuje se izjava o utjecaju na okoliš koja služi kao dokumentacija za javno savjetovanje. U ovoj izjavi razmatraju se sve navedene točke kako bi se informirala šira javnost.

• **Donošenje odluke o daljnjem tijeku projekta:** Na temelju sveobuhvatne analize i konzultacija s javnošću, donosi se konačna odluka o tome hoće li se projekt provoditi na predloženoj lokaciji, uz eventualno usvajanje određenih mjera za ublažavanje negativnih utjecaja na okoliš.

Ova praksa omogućuje bolje razumijevanje i upravljanje ekološkim i društvenim aspektima razvoja turizma kako bi se postigla ravnoteža između ekonomske koristi i očuvanja prirodnih resursa.

SWOT analiza je izrađena temeljem analize karakteristika turističke ponude Hrvatske, resursa dostupnih u Hrvatskoj, promjena i trendova na tržištu turizma, kao i rezultata brojnih istraživanja, dubinskih intervjua i radionica. Ova tablica sumira ključne snage, slabosti, prilike i prijetnje povezane s razvojem turizma u Hrvatskoj.

Tablica 2. SWOT analiza

Izvor: izradio autor prema podacima *Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine*, Ministarstvo turizma i sporta, Zagreb, srpanj 2022.,
https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2022_dokumenti/003_220721_Strategija_ROT_nacr.pdf (25.8.2023.)

Snage	Slabosti
Različitost prirodnih i kulturnih atrakcija i resursa	Različita razina razvoja u turističkim regijama
Očuvana i zaštićena područja	Nedostatak sinergije između dionika
Bogata kulturna baština	Porezna politika
Bogatstvo materijalne i nematerijalne baštine pod zaštitom UNESCO-a	Vremenska i prostorna neujednačenost turističkog prometa i poslovanja
Sigurnost	Nedostatni ljudski potencijali u brojnosti i kvaliteti
Raznolikost i jedinstvenost hrvatskih regija	Naglašena sezonalnost (najveća na Mediteranu)
Geoprometni položaj	Neadekvatna struktura i kvaliteta smještajnih kapaciteta
Tradicija u turizmu	Neefikasan sustav upravljanja turizmom
Razvijenost pojedinih posebnih oblika turizma	Nepovoljno poslovno okruženje
Prilike	Prijetnje
Potencijal fondova Europske unije	Krizne situacije (pandemije, ratovi, terorizam, klimatske promjene, ekonomska kriza i dr.)

Snage	Slabosti
Potencijal ruralnog i kontinentalnog prostora	Percepcija Hrvatske kao ljetne turističke destinacije
Javno privatno partnerstvo u realizaciji turističkih projekata i razvoja proizvoda	Razvoj turističkih proizvoda i posebnih oblika turizma u konkurentskim zemljama
Aktivacija napuštene i neiskorištene državne imovine	Kontinuirana i sve agresivnija globalna konkurencija
Povezivanje turizma i poljoprivrede te drugih djelatnosti gospodarstva Hrvatske	Negativan trend pada lojalnosti gostiju
Razvoj digitalnih tehnologija	Brze promjene trendova na globalnom turističkom tržištu
Prilagodba ubrzanim tehnološkim promjenama u turizmu	Međuodnos turizma i klimatskih promjena
Rast potražnje za posebnim oblicima turizma	Utjecaj turizma na okoliš i prirodu
Promjene u globalnim turističkim trendovima	
Rast interesa turista za održivim i eko turističkim destinacijama	
Interes lokalnih zajednica za uključivanje u procese planiranja turističkog razvoja	
Snažnije uključivanje u međunarodne mreže i asocijacije	
Jačanje lanca vrijednosti (opskrbe) – zeleno-plavo	
Blizina emitivnih tržišta	

4.4.2. PESTLE analiza

PESTLE analiza je strateški alat koji se koristi za analizu makrookoline u kojoj posluje organizacija ili poduzeće. PESTLE je akronim koji označava šest ključnih faktora koji mogu utjecati na poslovanje i okolinu organizacije. Ovi faktori uključuju:

- **Politika (Political):** Ovaj faktor obuhvaća političke aspekte okoline, uključujući političke odluke, zakonodavstvo, vladine politike i stabilnost političkog sustava. Analiza

političkih faktora pomaže organizacijama razumjeti kako političke promjene ili regulative mogu utjecati na njihovo poslovanje.

- **Ekonomija (Economic):** Ovaj faktor analizira ekonomske uvjete i promjene koje mogu utjecati na poslovanje. To uključuje faktore poput inflacije, kamatnih stopa, stope nezaposlenosti, tečaja valuta i globalnih ekonomskih trendova.

- **Društvo (Sociocultural):** Analiza sociokulturnih faktora usredotočuje se na društvene i kulturne aspekte okoline. Ovdje se razmatraju demografski trendovi, promjene u društvenim vrijednostima, stilovima života, potrebama potrošača i sociokulturnim promjenama.

- **Tehnologija (Technological):** Ovaj faktor istražuje tehnološke promjene i inovacije koje mogu utjecati na industriju ili organizaciju. To uključuje razvoj novih tehnologija, digitalizaciju, promjene u komunikaciji i tehnološke trendove.

- **Ekologija (Environmental):** Analiza ekoloških faktora fokusira se na utjecaj okoliša na poslovanje. Ovdje se razmatraju ekološki zahtjevi, regulatorni propisi, održivost, klimatske promjene i ekološki trendovi.

- **Pravni faktori (Legal):** Ovaj faktor uključuje analizu pravnih aspekata okoline, uključujući zakonske propise, regulative, prava potrošača i druge pravne obveze koje mogu utjecati na poslovanje.

PESTLE analiza pomaže organizacijama da bolje razumiju okolinu u kojoj posluju i identificiraju faktore koji mogu predstavljati prilike ili prijetnje. Na temelju ove analize, organizacije mogu razviti strategije za suočavanje s promjenama i ostvarivanje uspješnog poslovanja.

Tablica 3. PESTLE analiza 1.dio

Izvor: *Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine*, Ministarstvo turizma i sporta, Zagreb, srpanj 2022., https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2022_dokumenti/003_220721_Strategija_ROT_nacrt.pdf (25.8.2023.)

Politički čimbenici		Ekonomski čimbenici	
S povoljnim utjecajem (+)	S nepovoljnim utjecajem (-)	S povoljnim utjecajem (+)	S nepovoljnim utjecajem (-)
<ul style="list-style-type: none"> • članstvo u Europskoj uniji • programi pomoći EU vezan za NPOO i VFO • uvođenje eura • integrirani pristup razvoju • usmjerenje ka kontinuiranom razvoju turizma • pristupanje Schengenu 	<ul style="list-style-type: none"> • velik stupanj centralizacije • regionalna nejednakost • nedovoljna komunikacija između središnje, regionalne i lokalne vlasti • geopolitički odnosi u regiji • nedovoljna suradnja javnog, privatnog i civilnog sektora 	<ul style="list-style-type: none"> • članstvo u Europskoj uniji • programi pomoći EU vezan za NPOO i VFO • uvođenje eura • integrirani pristup razvoju • usmjerenje ka kontinuiranom razvoju turizma • pristupanje Schengenu 	<ul style="list-style-type: none"> • gospodarska kriza uzrokovana pandemijom • visoka porezna opterećenja (PDV) • dominacija turizma u Jadranskoj Hrvatskoj, uz zanemarivanje ostalih djelatnosti • nedovoljna iskorištenost EU fondova • nedovoljno uključivanje turističkog privatnog sektora u lokalne investicije • nedovoljna umreženost turističkih subjekata s ostalim djelatnostima gospodarstva

Tablica 4. PESTLE analiza 2.dio

Izvor: *Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine*, Ministarstvo turizma i sporta, Zagreb, srpanj 2022., https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2022_dokumenti/003_220721_Strategija_ROT_nacrt.pdf (25.8.2023.)

Sociološki čimbenici		Tehnološki čimbenici	
S povoljnim utjecajem (+)	S nepovoljnim utjecajem (-)	S povoljnim utjecajem (+)	S nepovoljnim utjecajem (-)
<ul style="list-style-type: none"> • očuvana kulturno-povijesna baština i prirodni resursi • jačanje svijesti dionika o odgovornom i održivom poslovanju • želja turista za sigurnošću • digitalni nomadi 	<ul style="list-style-type: none"> • negativan demografski pokazatelj (iseljavanje stanovništva) • nedostatak kadrova (uključujući njihove primjerene kompetencije) turizmu • komplicirane procedure za uvoz radne snage • nedovoljno uključivanje stanovništva u turističke razvojne projekte (aktivnija participacija građana) 	<ul style="list-style-type: none"> • očuvana kulturno-povijesna baština i prirodni resursi • jačanje svijesti dionika o odgovornom i održivom poslovanju • želja turista za sigurnošću • digitalni nomadi 	<ul style="list-style-type: none"> • visoki troškovi ICT infrastrukture • slaba dostupnost otvorenih podataka iz područja turizma • niska pozicioniranost na DESI indeksu
Ekološki čimbenici		Pravni čimbenici	
S povoljnim utjecajem (+)	S nepovoljnim utjecajem (-)	S povoljnim utjecajem (+)	S nepovoljnim utjecajem (-)
<ul style="list-style-type: none"> • sve veći broj međunarodne regulative s ciljem zaštite okoliša • raspoloživi fondovi EU povezani s EE, OIE, okolišem • prilagodba klimatskim promjenama 	<ul style="list-style-type: none"> • globalni rast zagađenja • nemogućnost utjecaja na incidentne situacije u regiji (industrijsko zagađenje Jadranskog mora iz Italije te otpad iz Albanije) • zagađenje zraka (Slavonija) 	<ul style="list-style-type: none"> • sve veći broj međunarodne regulative s ciljem zaštite okoliša • raspoloživi fondovi EU povezani s EE, OIE, okolišem • prilagodba klimatskim promjenama 	<ul style="list-style-type: none"> • globalni rast zagađenja • nemogućnost utjecaja na incidentne situacije u regiji (industrijsko zagađenje Jadranskog mora iz Italije te otpad iz Albanije) • zagađenje zraka (Slavonija)

5. INTEGRALNO UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM

“Upravljanje obalnim područjem vrlo je važno za zajednicu, a osobito za djelatnosti pomorstva, turizma i za šire gospodarstvo budući da procjene govore kako oko 60% svjetske populacije živi u obalnim područjima, preciznije u pojasu širine 100 km od obale. Ta brojka pokazuje rast u budućnosti. Također, 65% gradova s preko milijun stanovnika u svijetu nalazi se u obalnom području zajedno s većinom ekonomskih djelatnosti. Zbog svih navedenih razloga, integralno upravljanje obalnim područjem (IUOP) postaje vrlo važna znanstvena disciplina. Jednaku važnost posjeduje i obalno planiranje.”¹³

Ljudski utjecaji zajedno s globalnim klimatskim promjenama, kontinuirano stavljaju pritisak na obalna okoliša. Osim toga, sukobi interesa proizlaze iz potražnje za obalnim prostorom i resursima. Cilj Integriranog upravljanja obalnim područjem (ICZM) je smanjiti ili eliminirati takve probleme, što rezultira etičkim i ekonomskim koristima. Etičke koristi uključuju održivi razvoj, promicanje društvene pravičnosti (putem razmatranja stajališta svih dionika) i zaštitu tradicionalnih upotreba obalnih resursa. Ekonomske koristi proizlaze iz integriranog pristupa upravljanju, koji može imati koristi u smislu smanjenja troškova u usporedbi s upravljanjem pojedinim sektorima. Učinkovito planiranje za budućnost također donosi ekonomske koristi. Na primjer, odluke koje se odnose na obalni razvoj trebale bi razmotriti dugoročne implikacije, gdje bi trošak provedbe mjera odgovora, kao što je sanacija u slučaju teške industrije, trebao biti uspoređen s potencijalnim ekonomskim dobitkom.

Razvoj navedenog procesa započeo je krajem 20. stoljeća, posebno ističući donošenje prvog Zakona o upravljanju obalnim područjem u Sjedinjenim Američkim Državama 1972. godine. Nakon tog trenutka, mnogi međunarodni dokumenti usmjereni prema održivom upravljanju obalnim područjem usvojeni su kako bi naglasili održivi razvoj i pomirili sukobe između ekonomskih interesa, društvenih interesa (općeg dobra) i interesa za zaštitom tog područja. Bit ovog integralnog upravljanja obalnim područjem leži u usklađivanju navedenih interesa, uključivanju šireg kruga zainteresiranih subjekata i optimizaciji iskorištavanja resursa obalnih područja. Pozitivne posljedice ovog procesa su mnogobrojne ako se provodi na odgovarajući način. Integralno upravljanje obalnim područjem ima za cilj

¹³ Kovačić, M., Komadina, P.: *Upravljanje obalnim područjem i održivi razvoj*, Sveučilište u Rijeci: Pomorski fakultet, Rijeka, 2011.

pomoći u očuvanju prirode i njezinih resursa, promicanju društvene jednakosti i optimalnom korištenju resursa obale. Nažalost, nedostaje dovoljno radova koji se bave pravnim i političkim aspektima ovog procesa, iako su stručnjaci suglasni da je integralno upravljanje obalnim područjem, između ostalog, i politički proces.

Tijekom 1980-ih, dodan je izraz "integrirani" kad je postalo jasno da učinkovito upravljanje obalnim područjima zahtijeva međusektorski pristup. Glavna razlika između ICZM-a i ranijeg CZM-a, kako je navedeno u Smjernicama za upravljanje obalnim područjima u Noordwijku (Svjetska banka, 1993.), jest da se prvi pokušava baviti sveobuhvatnim pristupom - uzimajući u obzir sve sektorske aktivnosti koje utječu na obalu i njene resurse, te se bavi ekonomskim i društvenim pitanjima, kao i ekološkim/ekološkim zabrinutostima (Svjetska banka, 1993.).

Uključivanje ICZM-a kao jednog od glavnih preporuka Agende 21, na Konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju (UNCED) - Summitu Zemlje - u Rio de Janeiru 1992. godine dalo je konceptu međunarodnu istaknutost i političku legitimitet.

Glavni principi ICZM-a, kako ih je prepoznala EU, obuhvaćaju sljedeće:

- Prihvatanje sveobuhvatnog pristupa za razmatranje međusobno povezanih problema;
- Donošenje odluka temeljenih na kvalitetnim podacima i informacijama;
- Suradnja s prirodnim silama;
- Uključivanje svih relevantnih dionika i dijelova administracije;
- Korištenje različitih alata i mehanizama (zakoni, planovi, ekonomska sredstva, informacijske kampanje, Lokalne Agende 21, dobrovoljni sporazumi, promicanje najboljih praksi itd.) za upravljanje obalnim područjima.

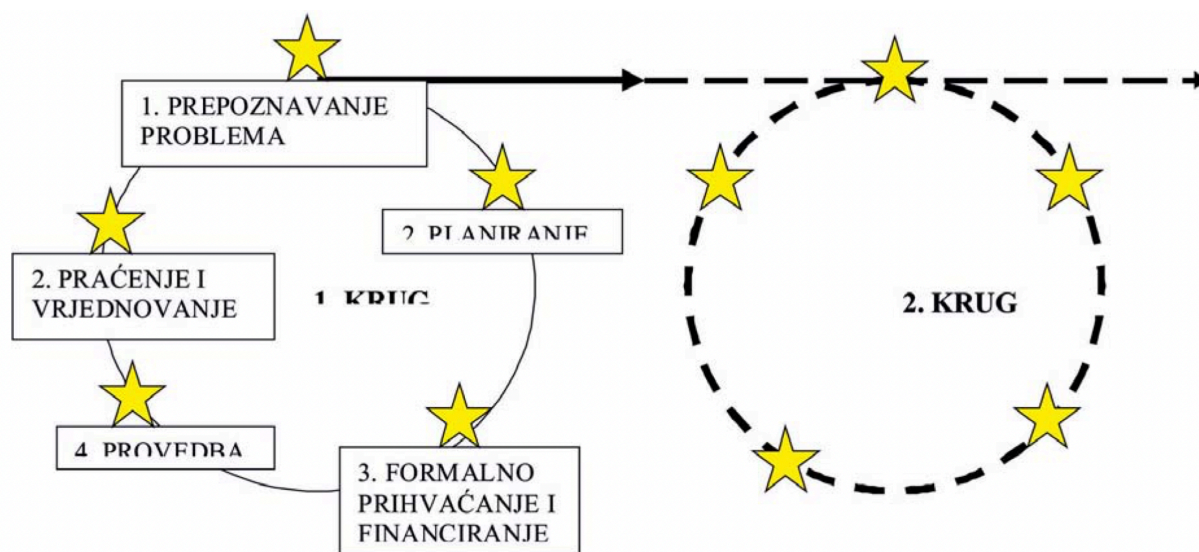
Obalna područja nisu prirodnim svojstvima uniformna; oblikuju ih različiti fizički, društveni, ekonomski, biološki i kulturni faktori. Kao rezultat toga, ne postoji standardni pristup za provođenje rješenja ICZM-a. Općenito, provođenje politike, programa ili projekta ICZM-a u određenoj regiji obično zahtijeva niz iterativnih faza koje čine dio tipičnog ciklusa razvoja politike ili projekta.

Ove faze mogu se podijeliti na pet koraka kako su opisani od strane Olsena i sur., 1998.:

- Identifikacija problema

- Priprema plana
- Formalno usvajanje i financiranje
- Provedba
- Praćenje i evaluacija

Zreli ICZM programi su oni koji su prošli niz ciklusa upravljanja obalom kako bi postigli poboljšanja u scenarijima upravljanja obalom i, konačno, kako bi postigli integraciju upravljanja obalom između sektora.

Prikaz 4. Faze provedbe IUOP-a u ponavljajućemu cikličkom pristupu

Izvor: Milošević-Pujo, B., Kobojević, Ž., Kurtela, Ž.: *Održivi razvoj i integrirano upravljanje obalnim područjem – procesi uspješne zaštite obalnog mora*, NAŠE MORE : znanstveni časopis za more i pomorstvo, 59, 3-4, 2012.

5.1. IDENTIFIKACIJA PROBLEMA

Inicijacija procesa Integralnog Upravljanja Obalnim Područjima (ICZM) može proizići iz različitih utjecaja, uključujući reakciju na kriznu situaciju, odgovor na strategiju kao što je EU Strategija za ICZM, ili želju za proaktivnim upravljanjem. Međutim, zajednički faktor u svakom slučaju je potreba za rješavanjem određenih problema na obali. Stoga prva faza ICZM procesa uključuje definiranje i procjenu pitanja koja se odnose na te probleme. Ovo obično uključuje temeljitu evaluaciju trenutnog stanja fizičkog, društvenog, ekonomske, inženjerske i upravljačke strukture obalnog okoliša, prikupljajući informacije iz različitih izvora kako bi se stvorio profil obale.

Uključivanje zajednice i dionika također je važno prilikom identifikacije problema. Njihovo aktivno sudjelovanje u ranim fazama omogućuje lokalno znanje, potiče dijalog, potpora i podizanje svijesti o programu. Rezultat ove faze trebao bi donositeljima odluka pružiti jasan pregled prirode ljudskog i fizičkog obalnog okoliša, hitnosti problema koji trebaju biti riješeni i ograničenja suvremenog upravljanja. Ove informacije omogućuju donositeljima odluka da procijene kako ICZM može pokrenuti promjene na bolje i preći na drugu fazu - Pripremu plana.

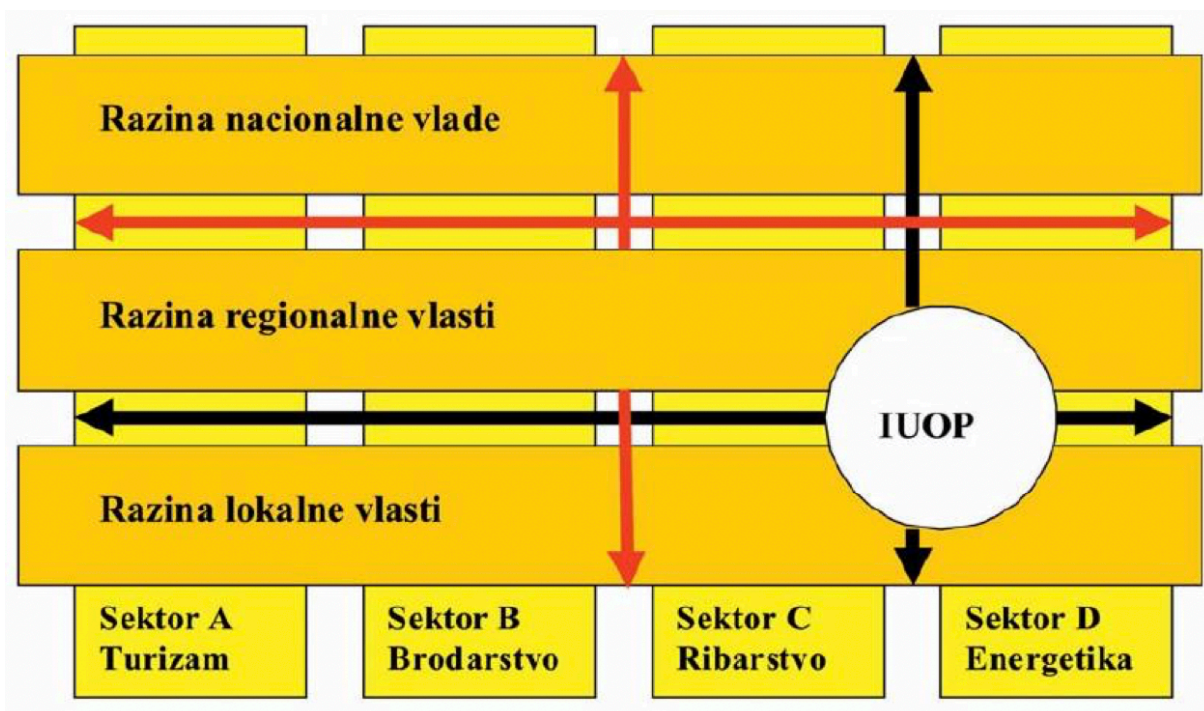
5.2. PRIPREMA PLANA

Ciljevi faze pripreme plana su:

- Oblikovanje ciljeva programa ICZM-a
- Definiranje smjernica i razina integracije
- Planiranje institucionalnih aranžmana

Osnovna komponenta svakog programa je jasno izražavanje njegovih ciljeva. Ciljevi koji se trebaju postići unutar programa ICZM-a mogu postati jasniji nakon izrade obalnog profila, koji bi trebao otkriti opseg obalnih problema i nedostatke u trenutnom režimu upravljanja. Ciljevi programa trebaju biti popraćeni vizijom kada i kako će se ti ciljevi postići, uključujući planove za predložene institucionalne aranžmane i mehanizme financiranja. Ova faza pripreme plana trebala bi biti praćena širokim konzultacijama kako bi se osiguralo da će plan biti podržan od strane svih donositelja odluka i podržan od strane dionika.

Definiranje smjernica i razina integracije Postoji nekoliko vrsta integracije koje se mogu postići procesom ICZM-a. Izrazi "vertikalna integracija" (između razina) i "horizontalna integracija" (između sektora) često se koriste kako bi opisali dva osnovna tipa integracije percipirana kao važna za učinkovitu ICZM. Druge vrste integracije uključuju međunarodnu integraciju, koja je posebno relevantna između dijeljenih granica; integracija vladinih i nevladinih organizacija; te integracija znanosti i upravljanja. Različite opcije za institucionalnu reorganizaciju mogu omogućiti poboljšanu integraciju unutar unaprijed definiranih struktura poput vladinih tijela. Dok bi birokracija i administracija mogli otežati smjer i napredak integracije u ovim vrstama organizacija, još veći izazov postoji u integraciji obalnih zajednica unutar procesa ICZM-a (Cummins i sur., 2004).

Prikaz 5. Vertikalna (kroz razine) i horizontalna (kroz sektore) integracija dokumenata u procesu integralnog upravljanja obalnim područjem

Izvor: Milošević-Pujo, B., Kobojević, Ž., Kurtela, Ž.: Održivi razvoj i integrirano upravljanje obalnim područjem – procesi uspješne zaštite obalnog mora, NAŠE MORE : znanstveni časopis za more i pomorstvo, 59, 3-4, 2012.

Planiranje institucionalnih aranžmana je nužno kako bi se osigurala trajnost napora u području upravljanja obalnim područjima (ICZM). Također, institucionalizacija pomaže u jačanju integracije i koordinacije između različitih institucija te omogućava učinkovito upravljanje budžetom i ljudskim resursima.

U ovoj fazi pripreme plana, ključno je definirati uloge institucija koje će sudjelovati u procesu ICZM-a na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Također je važno precizno utvrditi odnose između tih institucija te uspostaviti strukture koje će omogućiti bolju integraciju među njima. Ovi aranžmani mogu biti pravne ili druge prirode. Umjesto radikalnih institucionalnih promjena, često je preferirano postupno uvođenje mehanizama koji će poboljšati komunikaciju među institucijama i omogućiti integrirano donošenje odluka.

5.3. FINANCIRANJE

Financiranje inicijativa za ICZM obično se događa na komadiće, često uključujući imenovanje posebnih upravitelja obalnih područja na određeno vrijeme. Potencijalne koristi koje se mogu ostvariti projektom usmjerenim na ICZM često su zasjenjene potrebom za osiguranjem dodatnih sredstava kako bi se osigurala kontinuirana provedba procesa ICZM-a. Stoga često službenik za obalna područja može provesti više vremena pišući prijedloge nego što sudjeluje u konkretnim inicijativama za podršku programima ICZM-a. U mnogim slučajevima nije moguće osigurati dodatna sredstva zbog nedostatka raspoloživih resursa. Pristup obalnim upravljačkim projektima koji se često "zaustavljaju i pokreću" može generirati nepovjerenje među dionicima i tako ugroziti održivost budućih projekata, posebno ako je javno sudjelovanje važan dio procesa ICZM-a. Stoga je važno osigurati visoku podršku za programe ICZM-a kako bi se osiguralo kontinuirano financiranje.

Financiranje ICZM-a može se ostvariti putem sredstava centralne vlade, bilo putem dodjele nove proračunske kategorije ili optimizacijom proračunskih alokacija i ljudskih resursa sudjelujućih institucija. De-centralizacija sredstava prema lokalnim vlastima može osigurati angažman lokalne samouprave u procesu ICZM-a. Alternativna strategija je pružiti lokalnim vlastima veću autonomiju, omogućujući im generiranje specifičnih sredstava putem poreza i drugih prihoda.

5.4. PROVEDBA

Programi ICZM-a mogu se provoditi na nekoliko razina, uključujući nacionalnu, regionalnu i lokalnu razinu. Razina provedbe trebala bi se odabrati prema geografskom opsegu problema koji se trebaju upravljati. Nacionalni programi osiguravaju da postoji plan za cijelu obalu. Također mogu identificirati žarišta gdje obalni problemi zahtijevaju razvoj i provedbu specifičnih planova ICZM-a. Regionalni programi prikladni su za dionice obale s zajedničkim obalnim problemima i karakteristikama (npr. ruralne obale). Lokalni programi ICZM-a prikladni su tamo gdje postoje određeni problemi unutar jasno određenog geografskog područja. Ne postoje ograničenja broja programa koji se mogu provoditi na određenoj razini u jednoj zemlji. Međutim, važno je osigurati kompatibilnost između programa na različitim razinama i osigurati dostupnost dovoljno resursa za provedbu učinkovitih planova.

5.5. PRAĆENJE I EVALUACIJA

Konačna faza procesa ICZM uključuje praćenje i evaluaciju programa nakon što je proveden. Uspješnost programa ICZM-a može biti ocijenjena prema: evaluiranju učinkovitosti, evaluiranju kapaciteta upravljanja i evaluaciji rezultata.

Pokazatelji se mogu koristiti kako bismo poboljšali naše razumijevanje utjecaja sektorskih ili integriranih obalnih politika pružajući pojednostavljeni prikaz složenijeg fenomena. Pružaju uvid u trendove ili događaje koje nije lako opaziti. Potreba za daljnjim radom na razvoju obalnih pokazatelja izražena je na 33. izvršnom vijeću Međunarodne oceanografske komisije UNESCO-a održanom 2000. godine u Parizu. To je potaknulo reakciju unutar ICZM zajednice i organizaciju međunarodne radionice pod nazivom „Uloga pokazatelja u integriranom upravljanju obalnim područjem" koju su organizirali DFO i IOC 2002. godine. Na temelju rezultata radionice objavljen je dokument pod nazivom "Vodič za upotrebu pokazatelja za integrirano upravljanje obalnim područjem.

Pokazatelji koji se koriste za praćenje i evaluaciju učinkovitosti inicijative ICZM-a mogu se definirati kao okolišni, socijalno-ekonomski i upravni pokazatelji. Do sada je veći naglasak u razvoju pokazatelja i njihovoj primjeni bio usmjeren na okolišne pokazatelje, koji obično opisuju fizičko ili biološko stanje obalnog okoliša. Razvijeni su i socijalno-ekonomski pokazatelji, ali su češći na podnacionalnoj (npr. EU demonstracijski projekt Atlantic Living Coastlines) nego na nacionalnoj razini. Uporaba upravnih pokazatelja za ispitivanje učinkovitosti ICZM-a još uvijek je u ranoj fazi razvoja. Potrebni su formalni sustavi izvješćivanja kako bi se omogućilo da se pokazatelji na različitim razinama (nacionalnoj i podnacionalnoj) i lokalitetima unesu u nacionalne postupke izvješćivanja kako bi se olakšala međunarodna usporedba. Naglasak na procjeni pokazatelja povezanih s učinkovitošću i rezultatima, a ne trudu i ulasku, trebao bi se provesti unutar inicijativa ICZM-a, posebno za upravne pokazatelje. Pokazatelji bi se trebali smatrati neizostavnim dijelom svakog programa ICZM-a i trebali bi se uključiti od početka te ocjenjivati tijekom ciklusa ICZM-a.

5.6. INTERNACIONALNE POLITIKE

Postoje različite međunarodne konvencije koje se tiču obalnih područja i bave se temama kao što su biološka raznolikost, onečišćenje mora, ribolov i sigurnost plovidbe. Integrirano upravljanje obalnim područjima (ICZM) postalo je važnim preporukama iz Agende 21, koja je usvojena na Konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju u Rio de Janeiru.

Druge međunarodne konvencije od značaja uključuju:

- Međunarodna konvencija Ujedinjenih naroda o pravu mora (UNCLOS), 1982.;
- Međunarodna konvencija o sprječavanju onečišćenja brodova (MARPOL), 1978.;
- Konferencija UN-a i Organizacije za hranu i poljoprivredu (FAO) o Dobrovoljnom kodeksu ponašanja za održiv ribolov, 1995.;
- RAMSAR Konvencija o močvarama od međunarodnog značaja, 1971.;
- UN-ova Okvirna konvencija o klimatskim promjenama, 1992.;
- Globalni program zaštite morskog okoliša od kopnenih aktivnosti u Washingtonu (Program Ujedinjenih naroda za okoliš [UNEP]), 1995.;
- Bonnska konvencija o očuvanju selidbenih vrsta, 1979.;
- Bernska konvencija o očuvanju europske divlje flore i faune i prirodnih staništa, 1979.

I dok se neke prijetnje okolišu oceana i obalnim područjima mogu učinkovitije rješavati na globalnoj razini, njihova individualna svojstva i relevantnost često variraju od regije do regije i od mora do mora. Naglasak na regionalnim morima temelji se na redovito revidiranim planovima djelovanja usvojenim na visokorazinskim međuvladinim sastancima. U većini slučajeva, ti planovi provode se u okviru pravno obvezujućih regionalnih konvencija, pod nadležnošću potpisnika ili međuvladinih sastanaka. Pristup upravljanju regionalnim morima omogućuje veću suradnju između zemalja potpisnica te prijenos tehnologije, informacija i iskustava u okviru ICZM.

- Barcelonaška konvencija: Konvencija o zaštiti morskog okoliša i obalnog područja Mediterana; usvojena 16. veljače 1976., stupila na snagu 12. veljače 1978.; revidirana u Barceloni, Španjolska, 9.-10. lipnja 1995. kao Konvencija o zaštiti morskog okoliša i

obalnog područja Mediterana iz 1995. Tekst iz 1995. Barcelonaške konvencije još uvijek se ratificira.

- OSPAR konvencija: Konvencija o zaštiti morskog okoliša sjeveroistočnog Atlantika - Oslo i Pariške konvencije; usvojena 1974., revidirana i kombinirana u OSPAR konvenciju 1992., stupila na snagu 1998.

- Helsinška konvencija: Konvencija o zaštiti morskog okoliša područja Baltičkog mora; usvojena 1974., stupila na snagu 1980., revidirana 1992., stupila na snagu 2000.

- Bukurešt konvencija: Konvencija o zaštiti Crnog mora od onečišćenja, usvojena 1992., stupila na snagu 1994.

6. NAUTIČKI TURIZAM

“Maritimne djelatnosti su širi pojam od nautičkog turizma. Predstavljaju ukupnost turističkih aktivnosti na moru, u moru i na obali, uključujući aktivnu i pasivnu rekreaciju, sve sportske i nautičke aktivnosti, kao i sva kretanja u vezi s odmorom i rekreacijom na turističkim plovnim jedinicama, plažama, turističkim lukama i drugim pomorsko-turističkim brodograđevnim objektima. Jedan od najbrže rastućih segmenata maritimnih djelatnosti je nautički turizam.”¹⁴

Nautički turizam je postao djelatnost od posebnog gospodarskog interesa pa se velik broj zemalja okreće toj važnoj vrsti turizma.

“Kao jedna od selektivnih vrsta, nautički turizam predstavlja skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja plovnim jedinicama i boravka posjetilaca na priobalnim prostorima i naseljima u svrhu rekreacije, ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako s takvim boravkom nije povezana nikakva njihova privredna djelatnost. Sastoji se od dvije riječi: nautika i turizam. Nautika znači upravljanje brodom i grčkog je podrijetla *naus* što znači brod i vještina plovidbe. Čest naziv za nautiku je i navigacija, a oba naziva predstavljaju skup teorijskih i praktičnih znanja koje koristi mornar, voditelj broda ili navigator kako bi sigurno preveo brod morem od polazišta do odredišta. Nautički je turizam prostorno definiran vodom, i to morskom, riječnom ili jezerskom. Osim iz lukrativnih razloga, čovjek plovi i zbog zabave te turizma. Nautičari koriste brojne uređaje koji im pomažu u vođenju plovila, a ti se uređaji dijele u tri osnovne skupine:

- priručnici za plovidbu,
- pomorske karte i
- navigacijska sredstva”¹⁵

“Nautički turizam obuhvaća niz stupnjeva u zadovoljenju potreba bavljenja i kretanja na moru kao osnovnom elementu, počevši od jedrenja do različitih vrsta putovanja motornim pogonom na većim ili manjim plovnim jedinicama u vlastitoj ili tuđoj poduzetnosti. U današnje vrijeme za razliku od prošlosti, nautički turizam nije više samo privilegija visokih slojeva društva.”¹⁶

¹⁴ Bartoluci, M., Čavlek, N. i sur.: *Turizam i sport-razvojni aspekt*. Školska knjiga, Zagreb, 2007.

¹⁵ Dulčić, A.: *Nautički turizam i upravljanje lukom nautičkog turizma*. EKOKON, Split, 2002.

¹⁶ Bartoluci, M., Čavlek, N.: *Turizam i sport*. Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagrebački velesajam, Zagreb, 1998.

Prema Lukoviću, “osnovne vrste djelatnosti nautičkog turizma u Hrvatskoj dijele se na luke nautičkog turizma, charter i cruising.”¹⁷

Prema odredbama Pravilnika o klasifikaciji i ocjenjivanju luka nautičkog turizma, sidrišta označavaju dio morskog područja u zaštićenoj uvali koji je prikladan za sidrenje plovni objekata i pruža zaštitu od lošeg vremena. Privezište, s druge strane, predstavlja područje uz obalu gdje plovni objekti mogu pristati i koje je opremljeno sistemom za vezivanje. Suha marina, suprotno od sidrišta i privezišta, je kopnena površina koja služi za skladištenje i čuvanje plovni objekata. Marina, osim što nudi usluge vezivanja i čuvanja plovila, pruža i druge usluge nautičarima te servisiranja i održavanja plovila.

Motorne jahte koriste isključivo svoje motore kao izvor pogona, dok jahte s jedrima koriste jedra pričvršćena na jarbole koja se pokreću pod utjecajem vjetra kako bi se plovilo kretalo.

Luković ističe sljedeće podjele nautičkog turizma. “Prema veličini i vrsti plovila:

- brodski ili veliki,
- jahting turizam i
- moto-nautički turizam.

Prema udjelu, opsegu i području plovidbe te značenju u nautičkom turizmu:

- veliki nautički turizam i
- mali nautički turizam ili zabavna navigacija

Prema organizaciji plovidbe postoji:

- individualni,
- grupni,
- masovni i
- nautički turizam u konvojima.

Prema planu plovidbe razlikujemo nautički turizam:

- u zatvorenim morima, rijekama i jezerima,
- prekomorski i oceanski,
- lokalni,

nacionalni

i

međunarodni.

¹⁷ Luković, T.: *Nautički turizam – definicije i dileme*, Naše more: Znanstveni časopis za pomorstvo i more, 54, 1-2, 2007.

S obzirom na svrhu plovidbe, nautički turizam može biti:

- izletnički,
- krstarenje,
- jedrenje,
- plovidba radi športa i razonode,
- podvodna plovidba te
- kombinirani i brzi turistički prijevoz.

Podjela nautičkoga turizma prema sektorima (područjima) je na:

- obalni,
- kupališni,
- nautički kamping,
- boravišni (u turističkim lukama),
- nautički turizam na otvorenim morima i oceanima i
- otočni nautički turizam”¹⁸

Definiranje pojma nautičkog turizma i njegova podjela i podjela je relativno složena. Podjele se odnose na različite grane i djelatnosti nautičkog turizma, a svaka je podjela točna te ovisi jedino o tome je li u prvom planu vrsta plovila, svrha, plan ili organizacija plovidbe.

¹⁸ Luković, T., op. cit.

6.1. POVIJEST NAUTIČKOG TURIZMA

“Neki začeci masovnih putovanja ljudi mogu se tražiti i u najstarijoj ljudskoj povijesti, drevnom Egiptu, antičkoj Grčkoj, Rimskom carstvu te vjerskim hodočašćima. Premda je taj nekadašnji putnik bio preteča modernog turista, ta putovanja nisu još imala karakter pravih, turističkih. Po nekim sličnostima između putovanja u prošlosti i putovanja što čine suvremeni turizam nipošto se ne može dokazati njihova genetska i razvojna veza. To su samo prividne sličnosti u motivima, dok u svemu ostalom nema nikakvih sličnosti između njih.”¹⁹

Razlike između putovanja u prošlosti i suvremenih turističkih putovanja ogledaju se u mnogim aspektima, uključujući ekonomske i društvene uvjete, geografsku orijentaciju, učestalost, brojnost putnika i njihovo ponašanje, te mnoge druge čimbenike. Počeci zabavnih, rekreativnih i sportskih putovanja na vodi datiraju još iz 16. stoljeća, kada su se održavale regate po kanalima Nizozemske. No, suvremeni nautički turizam počinje uzimati oblik u 19. stoljeću. Sredinom 19. stoljeća, Thomas Cook je prvi put organizirao putovanja i 1857. godine osnovao prvu putničku agenciju na svijetu, pri čemu je pomorski prijevoz igrao značajnu ulogu. Tada su se počeli razvijati posebni brodovi za prijevoz putnika, a putovanja su postala popularna forma zabave.

Društvene promjene i promjene u načinu života razvijale su se sporim tempom sve do industrijske revolucije. Tijekom prve industrijske revolucije, dogodile su se značajne društvene transformacije koje su promijenile način putovanja više nego ikada prije. Većina povjesničara povezuje početak turizma s razvojem željeznice i parobroda. Ti napredci omogućili su sigurna, brza, česta, udobna, ekonomična i dug putovanja, transformirajući putovanja iz individualnih iskustava u organizirani turizam 19. i 20. stoljeća.

Tijekom 19. stoljeća, nautički turizam na Jadranu je počeo razvijati svoje značajne komponente. Značajni trenuci događaju se kada su jedrenjaci ustupili mjesto parobrodovima. Već u 1820. godini, duž istočne obale Jadrana, uspostavljena je petnaestodnevna parobrodska linija Trst-Dubrovnik-Krf, što je označilo početak krusing putovanja u ovim područjima. Tijekom tog razdoblja, ljudi su počeli prepoznavati prednosti koje turizam donosi, što je potaknulo otvaranje prvih lokalnih ugostiteljskih objekata. Također su se razvijala turistička odredišta, uključujući lječilišta na jadranskoj obali. Prva škola plivanja u Rijeci osnovana je 1826. godine, a oni koji su željeli naučiti plivati plaćali su 4 krune, dok

¹⁹ Alfier D.: *Turizam, izbor radova.*, Institut za turizam, 1994.

su oni koji su dolazili samo na kupanje plaćali 0,6 kruna. U Zadru je prvo kupalište s toplom vodom otvoreno 1834. godine. Već 1870. godine počela su se organizirati prva putovanja na jadransku obalu koja je organizirao bečki turistički klub. Tada je strani kapital igrao značajnu ulogu i ulagao je u nove brodove, uglavnom putem austrijskog društva "Lloyd". Ovo društvo obavljalo je parobrodsku službu na Jadranu sve do kraja 19. stoljeća i organiziralo je prigodna putovanja i izlete. Brodovi su pristajali u povijesnim i turističkim mjestima na obali, a putovanja turista trajala su 10 do 15 dana. Parobrodi su mogli primiti između 40 do čak 150 izletnika, što se tada smatralo masovnim turizmom. 1871. godine izgrađen je prvi hrvatski parobrod "Hrvat" za potrebe parobrodarskog društva u Senju. Bio je dug oko 35 metara, nosivosti 60 tona, s motorom od 30 konjskih snaga i brzinom od 10 čvorova. Najbrži brod tvrtke "Lloyd", "Thalia", izgrađen oko 1900. godine, bio je dug 100 metara i imao je 26 jednokrevetnih i 70 dvokrevetnih kabina s električnom rasvjetom i centralnim grijanjem, te 4 apartmana.

Intenzivna izgradnja specijaliziranih luka za privez brodova i jahti te boravak njihovih posada započela je tijekom 20. stoljeća. Izraz "marina" prvi put je upotrijebila Udruženje konstruktora, motora i brodova iz New Yorka 1928. godine, a od tada je postao međunarodno prepoznat i uobičajen naziv za osnovne objekte u nautičkom turizmu. Marine su specijalizirane luke koje danas, osim pružanja usluga vezanja, opreme i održavanja plovila, također nude svojim korisnicima sve više različitih turističkih usluga, uključujući smještaj, ugostiteljske usluge, zabavu, sportske aktivnosti i druge slične ponude.

Izraz "charter" počeo se koristiti tijekom tridesetih godina prošlog stoljeća u Nizozemskoj, nakon čega se proširio po Europi i Americi. Koncept "charter" kao ekonomske djelatnosti, posebno u okviru nautičkog turizma, relativno je novijeg datuma i prvi se put pojavio na Azurnoj obali 1955. godine.

Pioniri charter-djelatnosti u Hrvatskoj uključuju sljedeće tvrtke:

- ACI,
- SAS,
- Coning,
- AYC,
- Moorings,
- Hetzel yachting,
- Ecker yacht.

Većina charter-plovila bila je registrirana pod stranim zastavama i tijekom komercijalne uporabe su se nalazila pod privremenim uvoznim režimom. Na početku, najčešće su se iznajmljivali motorni brodovi, no danas u industriji chartera sudjeluje raznolik spektar plovila, uključujući jedrilice namijenjene krstarenju i regatama, katamarane, motorni brodovi, jahte i mega jahte, koje su osobito prisutne u manjim količinama.

Unatoč ranim počecima turizma na obali Hrvatske, nautički turizam nije doživio značajan razvoj zbog nedostatka raznolike ponude. Pravi procvat suvremenog nautičkog turizma na hrvatskoj obali započinje sredinom 1960-ih godina kroz izgradnju četiri marine s ukupno 150 vezova i posjetom više od 1500 stranih plovila. Ovo razdoblje obilježeno je i osnivanjem ACY-a (Adriatic Club Yugoslavia) 1982. godine. Tijekom dvogodišnjeg razdoblja od 1983. do 1984. godine, izgrađeno je 16 marina s ukupno 4.730 vezova. Od tog trenutka pa sve do početka Domovinskog rata, broj izgrađenih marina i posjeta stranih plovila neprestano je rastao.

U periodu od 1991. do 1995. godine, Hrvatska je bila suočena s Domovinskim ratom, što je dovelo do usporavanja razvoja nautičkog turizma. Rat je značajno utjecao na turističku industriju, no nakon završetka sukoba, nautički turizam je brže oporavljen u usporedbi s drugim granama turizma. Godine 1991. osnovana je Udruga hrvatskih marina, 1994. godine osnovano je Udruženje nautičkog turizma, a 2006. godine osnovana je Hrvatska udruga brodara.

Slika 4.4 ACI logo

Izvor: *Adriatic Croatia Internacional Club*, <https://aci-sail.com/hr/aci-marine/> (30.8.2023.)

6.2. UVJETI ZA RAZVOJ NAUTIČKOG TURIZMA

“Za razvoj u unaprjeđenje nautičkog turizma važni su prirodni uvjeti, postojeća materijalna osnova, resursi te tekuća materijalna izgradnja. U nautičkom turizmu pojam

materijalna izgradnja misli se na izgradnju novih objekata, dogradnja i proširenje već postojećih kapaciteta te adaptacija i modernizacija:

- turističke luke različitog tipa, namjene i veličine
- nautičko-turističku flotu
- nautičko-turistička sela
- sidrišta
- vezove uz obalu
- zimovališta, skladišta i radionice za plovnu flotu
- brodogradilišta
- parkirališta
- trgovinsko-opkrbne i turističko-ugostiteljske objekte
- razne proizvodne i proizvodno-uslužne kapacitete
- objekte za dokolicu
- prometne kapacitete na kopnu i obali, a u vezi s nautičkim turizmom
- stanice za opskrbu
- uređaje i opremu
- osnovna i tzv. viša infrastruktura.”²⁰

6.3. PLOVILA

Plovilo je uređaj namijenjen plovidbi, i postoji nekoliko vrsta plovila, uključujući ona koja se koriste na moru, jezerima, rijekama i pod vodom. U nautičkom turizmu, koriste se različiti tipovi plovila, uključujući čamce s veslima ili jedrima, motorni čamci, glisere, jedrilice, jahte, motorne jahte, katamarane, trimarane, putničke brodove, teretno-putničke brodove, turističke brodove, brodove-hotela i slično. Važno je napomenuti da se za nautički turizam smatraju plovila koja su duža od tri metra.

Nautički turizam obuhvaća i manja plovila kao što su kajaci, kanui, plovila za rafting te jedrilice za razne vodene aktivnosti poput jedrenja na dasci, vožnje na valovima i skijanja na vodi. Također, tu su i turističke podmornice koje omogućuju turistima da istraže podvodni svijet, uključujući floru i faunu.

²⁰ Jadrešić, V.: *Nautički turizam*, Pedagoška akademija Zadar, Zadar, 1978.

Plovila nautičkog turističkog prometa mogu se podijeliti na dva glavna tipa: ona koja se koriste za masovna krstarenja i jahte ili brodice. Masovna krstarenja uključuju velike putničke brodove, motorne jedrenjake i ploveće hotele koji često ne zahtijevaju specifične turističke luke, barem ne na hrvatskom Jadranu. Jahte se razlikuju po veličini, dok su brodice, vikend-čamci i sportski čamci najčešći tipovi manjih plovila. Neki od njih su prilagođeni za nautički kamping, dok drugi služe različitim sportskim natjecanjima na vodi.

Pravilnik o kategorizaciji plovnih objekata u nautičkom turizmu razlikuje pet kategorija:

- Rekreativski plovni objekti za zabavu i rekreaciju, pokreću ih ljudska snaga ili vjetar.
- Natjecateljski plovni objekti za sport, obuku ili natjecanja, koje može pokretati i motor uz ljudsku snagu i vjetar.
- Jahte za duži boravak, s pogonom na vjetar ili motor.
- Izletnički plovni objekti za dnevna krstarenja ili prijevoz turista.
- Plovni objekti za turistička kretanja namijenjeni višednevnim krstarenjima i kružnim putovanjima.

6.4. LUKE NAUTIČKOG TURIZMA

Luke su područja prirodno ili umjetno zaštićena vodenog okoliša, bilo da se radi o morima, rijekama, kanalima ili jezerima, gdje brodovi mogu naći zaklon od valova, struja, promjena plime i oseke te leda. One služe kao mjesta gdje brodovi mogu napuniti gorivo, vodu i hranu, obavljati popravke na trupu, strojevima i opremi, te provoditi čišćenje. Također, luke omogućuju siguran i učinkovit iskrcaj, ukrcaj ili prijenos tereta i putnika, te služe kao odmorišta za posade. Luke imaju ključnu ulogu kao prometna, trgovačka i industrijska središta.

Luke koje se koriste u nautičkom turizmu namijenjene su prvenstveno turističkim aktivnostima. Gotovo svako turističko odredište uz vodu ima nekoliko vezova za prihvatanje turističkih plovila. Specijalizirane luke za različite oblike nautičkog turizma opremljene su suvremenim sadržajima kao što su objekti za održavanje i zaštitu plovila, servisiranje brodova i motora te pružaju razne usluge kao što su ugostiteljske, trgovačke, administrativne, sportske i kulturne.

Općenito, luke se mogu podijeliti na tri glavne kategorije: primarne, sekundarne i druge nautičko-turističke luke. Marine su primarne luke u nautičkom turizmu i obično pružaju najviši standard usluga za nautičke turiste. U marini se često mogu pronaći trgovine, hoteli, parkirališta, bazeni za vezove, sanitarne čvorove i druge pogodnosti. Marine također nude priključke za struju, vodu i telefon duž fiksnih ili plutajućih gatova u akvatoriju. Dodatni sadržaji u marinama mogu uključivati kasina, golf terene, luksuzne apartmane, sportske aktivnosti i drugo.

Osim marinama, postoje i luke manjeg kapaciteta poput luka i lučica te jaht klubovi i klubovi športskih aktivnosti na vodi koji se često smještaju u prirodnim uvalama. Sidrišta, pristaništa i uvale također spadaju u kategoriju nautičko-turističkih luka.

“Luke posebnih namjena su vojne, industrijske, sportske, ribarske, luke nautičkog turizma i luke tijela unutarnjih poslova. Luke nautičkog turizma dijele se na sidrišta, privezišta, turističke luke, suhe marine i marine. Sidrište je dio vodenog prostora opremljen plutačama za privez plovila u uvali zaštićenoj od nevremena. Privezište je dio vodenog prostora i dio obale uređen za pristajanje plovila i opremljen priveznim sustavom. Suha marina je dio obale odnosno kopna posebno ograđen i uređen za pružanje usluga ostave i čuvanja plovnih objekata, te pružanje usluga transporta plovnog objekta u vodeni prostor ili iz vodenog prostora. Marina je dio vodenog prostora i obale posebno izgrađene i uređene za pružanje usluga veza i čuvanja plovnih objekata, te smještaj turista - nautičara u plovnim objektima, odnosno u smještajnim objektima marine.”²¹

6.4.1. Marine

Marina je najprepoznatljiviji tip turističke luke na globalnoj razini. U Hrvatskoj, njihova izgradnja započela je sredinom 1970-ih godina. Između 1980. i 1990. godine izgrađeno je čak 21 nova marina, koje su ukupno nudile otprilike 6 000 vezova u moru i oko 2 000 vezova na kopnu. U pogledu tehničkih karakteristika i kvalitete pruženih sadržaja, marine se svrstavaju u različite kategorije kako slijedi:

- Prva kategorija označava marine visokog standarda.
- Druga kategorija označava marine srednjeg standarda.
- Treća kategorija označava marine s najnižim standardom.

Kategorizacija marina određuje se na temelju propisanih minimalnih uvjeta, uključujući opće i posebne uvjete za svaku kategoriju. Opći minimalni uvjeti obuhvaćaju ispravnost i funkcionalnost opreme i uređaja, pružanje usluga, opskrbu električnom energijom, higijenski ispravnu vodu, prostorije za osobnu higijenu, sustave za zaštitu okoliša, osoblje i njihove higijenske prostore te mjere za protupožarnu zaštitu.

Marine treće kategorije trebaju osigurati priključke na električnu energiju od 220 V na svakih 20 vezova, marine druge kategorije na svakih 10 vezova, dok marine prve kategorije trebaju osigurati priključke na svaka 3 veza. Osim toga, marine treće kategorije trebaju imati ugostiteljski objekt koji pruža usluge brze prehrane i posluživanja pića unutar marine ili u neposrednoj blizini. Marine druge kategorije trebaju imati restoran i kafić unutar marine ili

²¹ Dulčić, A.: *Nautički turizam i upravljanje lukom nautičkog turizma*, EKOKON, Split, 2002.

u blizini, dok marine prve kategorije trebaju imati hotel s najmanje dvije zvjezdice unutar marine ili najviše 500 metara udaljeno od nje.

Marine čine glavni dio nautičke turističke ponude u nekoj zemlji, pružajući tisuće stalnih vezova u moru i smještajnih jedinica na kopnu. Istarska i Zadarska županija u Hrvatskoj imaju najveći broj vezova u lukama nautičkog turizma. Prema podacima iz 2005. godine, bilo je ukupno 50 marina u Hrvatskoj, od kojih je samo 6 bilo prve kategorije, 25 druge kategorije, 12 treće kategorije te 7 suhih marina.

Iako su marina u Hrvatskoj dobro opremljene infrastrukturno i tehnički, rezultati ocjenjivanja kvalitete usluga pokazali su da postoji prostor za poboljšanje u ugostiteljskoj ponudi, budući da je čak 16% marina imalo lošu ocjenu kvalitete ugostiteljskih usluga. Stoga se nautičke marine u Hrvatskoj još uvijek moraju poboljšati kako bi pružile očekivanu razinu strukture i kvalitete usluga za nautičare.

1981. godine, Vijeće Europe osnovalo je Zakladu za odgoj i obrazovanje o okolišu, koja je predložila koncept Plave zastave. Plava zastava predstavlja međunarodni ekološki program usmjeren na zaštitu okoliša, mora i priobalja, s glavnim ciljem postizanja održivog upravljanja i gospodarenja morskim i obalnim područjem. Svaka luka nautičkog turizma ili plaža ima pravo istaknuti Plavu zastavu ako udovoljavaju sljedećim kriterijima:

- Imaju uspostavljen pravilnik o ponašanju.
- Implementirane su sigurnosne mjere opreza.
- Posjeduju prikladnu i jasno označenu opremu za spašavanje, prvu pomoć i gašenje požara koja je u skladu s nacionalnim propisima.
- Imaju plan za hitne situacije u slučaju zagađenja, požara ili drugih nesreća.
- Razvijena je strategija i plan zaštite okoliša u marini, uključujući upravljanje potrošnjom vode, energije i otpadom, korištenje ekološki prihvatljivih proizvoda te brigu o zdravlju i sigurnosti.
- Pravilno održavaju građevine i opremu u skladu s nacionalnim propisima, uz zabranu parkiranja i promet vozilima osim na određenim područjima.
- Posjeduju pravilno odvojene i označene spremnike za otpad koje upravlja ovlaštena osoba na odobrenim lokacijama za pohranu otpada.

6.5. CHARTER

Charter je usluga koja se bavi iznajmljivanjem plovnih objekata turistima, sa ili bez skippera. Iznajmljivanje plovila je sve značajniji element nautičke turističke ponude. Iznajmljuje se u svrhu razonode bez usluge smještaja te na neki vremenski period sa uslugom smještaja kojeg turisti koriste. Najbrojniji charteri su u Grčkoj, ali i Hrvatska ima značajan rast ponude.

Pravilnikom o uvjetima za obavljanje iznajmljivanja plovila sa ili bez posade i pružanja smještaja gostiju na plovilima (Nar. Nov., br. 99/13) detaljno su propisani načini i uvjeti za obavljanje charter djelatnosti. Ova djelatnost obuhvaća iznajmljivanje ili pružanje usluge smještaja na plovilima u unutarnjim morskim vodama i teritorijalnom moru Republike Hrvatske, sukladno posebnom zakonu koji regulira pružanje usluga u nautičkom turizmu. Charter djelatnost može se obavljati plovilima koja su hrvatske državne pripadnosti, plovilima iz zemalja članica Europske unije ili plovilima iz drugih zemalja uz odobrenje. Sva plovila koja se koriste u charter djelatnosti moraju biti registrirana, tehnički ispravna i zadovoljavati minimalne standarde u vezi s brojem posade koja posjeduje odgovarajuće znanje i vještine. Plovila koja su namijenjena za pružanje smještaja gostima moraju biti opremljena za višednevni boravak.

Postoje različite vrste chartera koje se nude:

- Dnevni charter: koristi se kao dodatak hotelskom smještaju.
- Lokalni charter: plovila koja imaju svoju luku i pristanak na području gdje obavljaju kružna putovanja.
- Tjedni charter: obuhvaća jedrilice ili motorni brodovi duljine od 7 do 15 metara i najčešći su oblik chartera.
- Međunarodni charter: uključuje luksuznija i modernija plovila opremljena visokim standardima.

6.6. KRSTARENJE

Ovo se odnosi na planirani prijevoz putnika putem posebnih brodova prema unaprijed definiranom rasporedu vožnje, prilagođenom vremenskim i prostornim potrebama različitih aktivnosti kao što su odmor, zabava, zdravstvene usluge, obrazovanje, istraživanja i stručni skupovi.

Krstarenje ima odlike selektivnog turizma jer postoje tematska, istraživačka i edukativna krstarenja. Namijenjena su turistima koji znaju malo ili ništa o upravljanju plovilom. Brodovima različitih veličina krstare po morima, rijekama i jezerima. Turistima se pružaju usluge od ugostiteljskih do zabavnih i kulturnih tako da su brodovi ploveća ljetovališta gdje putnici mogu naći isti sadržaj kao i na kopnu. Razlikujemo krstarenja s edukativnim programima, krstarenja jedrenjacima, krstarenja po rijekama, mini krstarenja te ekspedicijska krstarenja kao najčešća.

“Osnovni proizvod koji nude krstarenja je iskustvo odmorišno – zabavnog karaktera. Očekivani proizvod su kvaliteta, usluge i gastronomska ponuda, ambijent, zabavni sadržaj, udoban smještaj i mogućnost posjeta više destinacija. U proširene proizvode uključujemo boravak u destinaciji prije i nakon krstarenja, transferi do luke, izbor sportskih aktivnosti, restorani i barovi, igraonice za djecu, predavanja, kockarnice, wellness, knjižnice, projekcije filmova i brojni drugi dodatni zabavni sadržaji.”²²

²² Peručić, D.: *Cruising – turizam, razvoj, strategije i ključni nositelji*, Sveučilište u Dubrovniku – Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju, Dubrovnik, 2013.

Hrvatski otoci i obala nude obilje mogućnosti za organiziranje posebnih tematskih krstarenja. Postoji širok spektar programa koji su usmjereni na određene teme, kao što su "Biseri Jadrana" (posjeta gradovima poput Zadra, Šibenika, Trogira, Primoštena, Splita i Dubrovnika), "Hrvatska vina" (obilazak vinskih podruma), istraživanje nacionalnih parkova i prirodnih parkova, posjete hrvatskim gradovima s kulturnom baštinom pod UNESCO-ovom zaštitom, istraživanje grčkih kolonija na jadranskoj obali te mnogi drugi. Avanturistička krstarenja mogu uključivati aktivnosti poput potrage za blagom, različite vodene sportove, testiranje vještina preživljavanja, jedrenje i slično. Hrvatska ima posebnu prednost za tematska i avanturistička krstarenja zahvaljujući očuvanom ekološkom okolišu i slikovitim prirodnim ljepotama.

“Grade se veći brodovi iz ekonomskih razloga jer brod s više putnika znači niže troškove prijevoza po putniku. Kompanije ne gube u lošijim sezonskim mjesecima jer se brod premješta u područja u kojima traje sezona krstarenja. Brodovi za krstarenje kategoriziraju se brojem zvjezdica. Ocjenjuje se kvaliteta broda, smještaja, gastronomska ponuda, usluge, zabavni sadržaji i doživljaj. Prema podacima iz 2011. godine, najviše cruisera plovi pod zastavama Bahama, Paname i Bermuda. Najbogatija ponuda je na Karibima, a nakon njih je najposjećenija Europa.

Prema veličini ih dijelimo na:

- Veoma male brodove - manje od 10.000 GT; manje od 200 putnika
- Male brodove - od 10.000 do 19.999 GT; 200 – 500 putnika
- Srednje brodove - od 20.000 – 49.999 GT; 500 – 1.200 putnika
- Velike brodove - od 50.000 – 69.999 GT; 1.200 – 2.000 putnika
- Megabrodove – 70.000 i više GT; više od 2.000 putnika.”²³

²³ Peručić, D., op. cit.

6.7. NAUČKI TURIZAM U HRVATSKOJ

Nautički turizam čini 7% turističkog prometa Republike Hrvatske. Može se reći da se još nije u potpunosti afirmirao, ali je pozitivno što je u stalnom porastu. Hrvatska ima velika prirodna dobra koja su odličan poticaj za razvoj nautičkog turizma. Nekoliko je općih i posebnih čimbenika koji pozitivno utječu na razvoj turizma. Opći su klimatski uvjeti (broj sunčanih dana, učestalost i jačina vjetrova, temperatura zraka, temperatura mora), ljepota i čistoća mora i ljepota krajolika (razvedenost obale i otoka), a posebni su prometna dostupnost matične luke od glavnih tržišta, osobna sigurnost i sigurnost plovidbe, broj, prostorni raspored i opremljenost marina, ljubaznost i educiranost osoblja, šira ponuda ostalih sadržaja za održavanje i opremanje plovila, kulturna ponuda, cijene usluga, propisi, porezi, takse i brojni drugi. Opći čimbenici su uglavnom konstantni, a posebne se može mijenjati kroz kraće razdoblje. Hrvatska je cjenovno konkurentna jer su cijene niže u odnosu na vodeće zemlje u nautičkom turizmu. Najveći konkurenti su: Italija, Turska i Grčka. Međutim, cijena tranzitnog veza je dosta skuplja s obzirom na konkurenciju. Naknada za sigurnost plovidbe je također viša. Najveći nedostatak hrvatskog nautičkog turizma je kapacitet, opremljenost i prostorni raspored marina te ugostiteljska ponuda.

“Nautički turizam u Hrvatskoj razvijao se kroz nekoliko faza. Prvu fazu obilježavaju razvojne inicijative na manjim područjima, a drugu izgradnja lanaca ACI marina i drugih turističkih luka. Devedesete godine obilježila je privatizacija marina. Privatizacija znači nove razvojne interese novih vlasnika.”²⁴

“ACI ili Adriatic Croatia International Club je lanac marina na hrvatskom Jadranu s visokokvalitetnom i standardiziranom ponudom. ACI je dioničko društvo utemeljeno 1983. pod nazivom Adriatic Club Yugoslavia Brijuni. U sastavu ACI ima 21 marinu koje nude siguran vez i potrebne servisne usluge. ACI je nositelj plave zastave za sigurnost i čistoću mora. U počecima je djelatnost ACI bila usko ograničena na usluge u nautičkom turizmu (npr. najam veza), dok se s vremenom spektar usluga povećavao. Danas su djelatnosti i usluge ACI: iznajmljivanje plovila, trgovina na malo, gradnja i popravak čamaca za razonodu i sport, održavanje i popravak motornih vozila, hoteli i moteli, restorani i barovi, oceanski i morski ribolov, trgovina motornim gorivima i mazivima, mjenjačnice,

²⁴ Mikačić, V., et. al.: *Hrvatski turizam: plavo bijelo zeleno*, Institut za turizam, Zagreb, 2006.

organiziranje i vođenje sigurnosti plovidbe na moru, iznajmljivanje kopnenih prijevoznih sredstava, tehničko savjetovanje itd. ACI je postao prepoznatljiv brend Jadrana i Mediterana kao sinonim za sigurnost, kvalitetu i ugodno okruženje. Kako bi klub ostao u koraku s vremenom i ispunio nove zahtjeve, radi na poboljšanju usluga i kreiranju novih prema potrebama tržišta.

Ciljevi razvoja ACI su:

- uspostava sustava upravljanja kvalitetom,
- trajno udovoljavanje potrebama klijenata, zaposlenika i menadžmenta,
- odgovornost prema široj društvenoj zajednici, zaposlenicima i okolišu,
- stalno napredovanje i obrazovanje zaposlenika,
- razvoj ljudskog potencijala,
- modernizacija,
- unapređenje i razvoj sustava upravljanja i brojni drugi.

1987. godine ACI osniva svoj jedriličarski klub Yacht Club Croatia (YCC). Glavno sjedište je u Opatiji.”²⁵

²⁵ *Adriatic Croatia International Club d.d.*, <http://www.acimarinas.com/> (30.8.2023.)

6.8. ZAKONSKI OKVIR NAUTIČKOG TURIZMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

“Nautički turizam u Hrvatskoj je reguliran s dva zakona: Zakonom o turističkoj djelatnosti i Pomorskim zakonikom. Ostali zakoni koji također mogu određivati razvoj i djelovanje nautičkog turizma su:

- Zakon o pomorskom dobru i morskim lukama,
- Zakon o koncesijama,
- Zakon o plovidbi i lukama unutarnjim vodama,
- Zakon o lučkim kapetanijama i
- Zakon o hrvatskom registru brodova.

Osim zakona, djelatnost nautičkog turizma uređuju i razni pravilnici:

- Pravilnik o zvanjima i uvjetima za stjecanje zvanja članova posade trgovačkih brodova unutarnje plovidbe Republike Hrvatske,

- Pravilnik o uvjetima koje mora zadovoljavati plovni objekt, te fizička ili pravna osoba koja obavlja djelatnost iznajmljivanja plovila,

- Pravilnik o brodicama i jahtama,
- Pravilnik o vrstama i kategorijama plovnih objekata nautičkog turizma i
- Pravilnik o razvrstavanju i kategorizaciji luka nautičkog turizma.

Ostale uredbe, odluke i naredbe vezane za nautički turizam su:

- Uredba o uvjetima za dolazak i boravak stranih jahti i brodica namijenjenih sportu i razonodi u unutarnjim vodama u teritorijalnom moru Republike Hrvatske,

- Uredba o uređenju i zaštiti zaštićenog obalnog područja mora,
- Odluka o koncesiji pomorskog dobra u svrhu gospodarskog korištenja luke posebne namjene

- Naredba o visini naknade za privremeno obavljanje djelatnosti iznajmljivanja jahti i brodica.

Kompleksnost razvoja nautičkog turizma zahtjeva nemali broj zakona, pravilnika, uredbi, odluka i naredbi. Korištenje pomorskog dobra je slobodno uz poštivanje navedenih propisa.”²⁶

²⁶ *Pravilnik o vrstama i kategorijama plovnih objekata nautičkog turizma*, Ministarstvo turizma, Zagreb, 2019., http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_69_2304.html (3.9.2023.)

7. ODRŽIVI RAZVOJ NAUTIČKOG TURIZMA

Suvremeno doba suočava se s problemom zagađenja okoliša, a turizam, kao jedna od ljudskih aktivnosti, nije iznimka i može pridonijeti nizu negativnih utjecaja na prirodu. Održivi razvoj predstavlja pristup koji teži ravnoteži između iskorištavanja resursa i sposobnosti prirodnih sustava da zadovolje potrebe budućih generacija, a istovremeno ne dovodi do degradacije i iscrpljivanja tih resursa. To uključuje pravilno upravljanje resursima, vrste investicija i smjer tehničkog napretka, uzimajući u obzir različite potrebe i očekivanja sadašnjih i budućih generacija.

Hrvatska, s obzirom na svoju obalu duž Jadranskog mora, ima bogat turistički potencijal. Očuvane prirodne ljepote, kulturno i povijesno nasljeđe te blaga mediteranska klima čine je privlačnom destinacijom. Turizam ne mora nužno biti veliki zagađivač ako se infrastruktura pravilno razvija i održava. Međutim, u nautičkom turizmu postoje aspekti koji mogu negativno utjecati na okoliš, poput ispuštanja otpadnih voda u more u područjima bez adekvatnih sustava za pročišćavanje. Također, izgradnja marina na osjetljivim obalnim područjima može prouzročiti štetu okolišu, uključujući uništavanje morskih staništa i grebena kako bi se omogućio pristup brodova. Uništavanje prirodnih područja u lukama također može imati štetne učinke na floru i faunu morskog dna. Ljudske aktivnosti, poput ispuštanja motornog ulja i otpada u more ili uvalama, također mogu zagađivati okoliš.

Važno je naglasiti da očuvanje okoliša i održivi razvoj postaju ključni prioriteti za turističke destinacije, države, regije i poslovne sustave diljem svijeta. Svjetska turistička organizacija prepoznaje održivi turizam kao model koji zadovoljava potrebe turista i lokalnih zajednica, dok istovremeno štiti i unapređuje razvojne mogućnosti. To uključuje upravljanje resursima uz poštovanje ekonomskih, socijalnih i estetskih potreba, te očuvanje kulturnog integriteta, osnovnih ekoloških procesa, biološke raznolikosti i ekosustava na kojima se temelji život.

Održivi turizam se temelji na četiri ključna načela održivog razvoja, a to su ekološka, sociokulturna, ekonomska i tehnološka održivost.

Ekološka održivost ima za cilj očuvanje osnovnih ekoloških procesa, biološke raznolikosti i prirodnih resursa. To uključuje brigu o očuvanju morskog, jezerskog i rijčnog okoliša, sprječavanje onečišćenja i negativnih utjecaja na ekosustave.

Sociokulturna održivost odnosi se na očuvanje kulture, identiteta i vrijednosti lokalnih zajednica. To uključuje poštovanje kulturnog nasljeđa i tradicija te promicanje društvene harmonije i raznolikosti.

Ekonomska održivost zahtijeva zadovoljenje tehničkih potreba ljudi unutar organizacija, ali istovremeno i očuvanje okoliša. Cilj je postizanje ekonomske dobiti uz minimalan negativan utjecaj na prirodu.

Tehnološka održivost podrazumijeva razvoj i primjenu tehnologije koja smanjuje potrebu za iskorištavanjem prirodnih resursa i minimizira ekološki otisak. Ovo uključuje tehnologiju za pročišćavanje otpadnih voda, recikliranje i smanjenje emisija štetnih tvari.

Pomorski transport, uključujući i brodove koji se koriste u turizmu, može imati znatan utjecaj na okoliš. Otpuštanje ulja, maziva i drugih otpadnih tvari u vodu, kao i fekalnih tvari, može dovesti do onečišćenja mora, jezera i rijeka. Veliki brodovi za krstarenje obično imaju bolje sustave za obradu i kontroli otpada, dok manja plovila koja se koriste u turizmu često ne ispunjavaju iste ekološke standarde. To može rezultirati značajnim ekološkim štetama, uključujući trovanje životinja, oštećenje koraljnih grebena i smanjenje autohtonih biljnih i životinjskih vrsta.

Važno je da se turističke aktivnosti provode na način koji minimalizira negativan utjecaj na vodu i okoliš te da se osigura očuvanje prirodnih resursa i biološke raznolikosti.

Nautički turizam zauzima značajno mjesto u korištenju morskih prostora, i kako bi se očuvao okoliš, potrebno je da postane i predvodnik u zaštiti prirode. Ključno je izbjegavati preveliku koncentraciju nautičkih luka duž uskog obalnog pojasa, jer je kontroliranje onečišćenja mora na takvim područjima izazovnije. Važno je napomenuti da Jadran ima visok stupanj čistoće.

7.1. PLANIRANJE RAZVOJA NAUTIČKOG TURIZMA U HRVATSKOJ

Nautički turizam u Hrvatskoj još uvijek nije iskoristio svoje potencijale i prostorne mogućnosti te nije postigao razinu prepoznatljivosti i cijenjenosti koju bi trebao, uzimajući u obzir povijesno i prirodno naslijeđe zemlje. Koncept održivog razvoja uključuje pronalaženje ravnoteže između potrebe za zaštitom prirodnog okoliša i postizanja gospodarskog napretka. To se postiže određivanjem kapaciteta prostora i utvrđivanjem ograničenja za rast prihvatnih kapaciteta tijekom određenog razdoblja. Razvoj nautičkog turizma u Hrvatskoj treba biti usmjeren na očuvanje prirode i okoliša, istovremeno potičući

ekonomski rast, povećavajući zaposlenost, unaprjeđujući kvalitetu usluga i pridonoseći nacionalnom ekonomskom razvoju.

Strategija razvoja nautičkog turizma Republike Hrvatske predstavlja temeljni strateški dokument koji usmjerava dugoročno upravljanje održivim razvojem nautičkog turizma. Za postizanje kvalitetnog, dugoročnog i održivog razvoja, neophodno je provoditi strateško planiranje koje identificira razvojne potencijale, prepoznaje probleme i nedostatke te utvrđuje ciljeve budućeg razvoja.

Prema Ministarstvu turizma, strateški ciljevi razvoja nautičkog turizma u Hrvatskoj za razdoblje od 2009. do 2019. godine obuhvaćaju sljedeće aspekte:

- Održivo korištenje i upravljanje resursima, uključujući prostor, okoliš, nautičku infrastrukturu i usluge u nautičkom turizmu.
- Reviziju prostorno-planskih dokumenata kako bi se ostvarila umjerena izgradnja novih prihvatnih kapaciteta.
- Povećanje prihvatnih kapaciteta kroz sanaciju, rekonstrukciju i revitalizaciju postojećih luka.
- Poticanje proizvodnje plovnih objekata namijenjenih nautičkom turizmu u hrvatskim brodogradilištima.
- Uvođenje sustava kontinuiranog obrazovanja za sudionike u nautičkom turizmu.
- Opremanje i nadzor plovnih objekata i luka nautičkog turizma uređajima i opremom za zaštitu mora od onečišćenja.
- Uspostavu sustava nadzora i upravljanja pomorskom plovidbom.
- Pojednostavljenje administrativnih postupaka i usklađivanje zakonodavstva.
- Poticanje razvoja servisnih centara.
- Primjenu novih tehnologija i ekoloških standarda.
- Jačanje konkurentnosti i drugi slični ciljevi.

7.2. SWOT ANALIZA I BUDUĆI SMJEROVI RAZVOJA NAUTIČKOG TURIZMA U HRVATSKOJ

U nautičkom turizmu u Hrvatskoj postoje mnoge pozitivne aspekte, ali također i negativni elementi i izazovi. Glavne prednosti nautičkog turizma u Hrvatskoj uključuju bogate prirodne resurse poput prekrasnog mora, prirodnih ljepota, obale s brojnim otocima, ugodne klime i visoke biološke raznolikosti. S obzirom na ove prednosti, važno je istaknuti potrebu za očuvanjem i zaštitom prirodnih resursa.

Jedan od ključnih izazova u nautičkom turizmu je pravilno zbrinjavanje otpada, kako u marinama tako i na sidrištima, te smanjenje betonizacije obale. Također, postojeći zakoni i propisi često se smatraju neprikladnima i neadekvatnima, što predstavlja nedostatak u sektoru nautičkog turizma.

Budućnost nautičkog turizma u Hrvatskoj odnosi se uglavnom na pitanje broja, vrste i lokacije novih vezova za nautički turizam. Važno je naglasiti da bi se razvoj trebao usmjeriti prema stvarnim potrebama i mogućnostima unaprjeđenja ovog sektora. Studija razvoja nautičkog turizma Republike Hrvatske iz 2006. godine sugerira modernizaciju postojećih luka i marina, kontrolirani rast kapaciteta novih vezova, očuvanje prirodnih resursa, te naglašava važnost kvalitete nad kvantitete.

SWOT analiza, temeljena na rezultatima istraživanja i radionicama s relevantnim dionicima, ističe blizinu glavnih turističkih izvora kao prednost za razvoj nautičkog turizma u Hrvatskoj. Međutim, nedostatak dovoljnog broja vezova za nautičare i nedostatak inicijativa za poboljšanje ponude navedeni su kao najveći izazovi. Sigurnost je važna, ali također treba razmotriti dodatne sadržaje kako bi se plovidba učinila atraktivnijom. Također, problemi proizlaze iz postojećeg zakonodavstva i administrativnih procedura.

Brojne istraživanja su pokazala da je Jadran uvijek čist i topao. Obala Hrvatske, s bogatom florom i faunom, spada među najrazvijenije na svijetu, a mnogo otoka i manjih otočića privlači turiste diljem svijeta. Manji otoci, svojom ljepotom i tišinom, privlače kajakaše i jedriličare, a neki su prilagođeni za avanture ili opuštanje na pustom otoku. Nautičari mogu istraživati prirodne atrakcije kao što su Nacionalni parkovi ili Parkovi prirode koji su zaštićeni i prikazuju izvanredne prirodne ljepote i očuvanost te kuće jedinstvene biljne i životinjske rijetkosti. Hrvatska je iznimno bogata biološkom raznolikošću zbog brojnih organizama u moru i rijekama. Klima u Hrvatskoj je rezultat utjecaja Jadranskog i šireg Sredozemnog mora, Dinarida i drugih čimbenika. Ljeti, Jadran donosi dugotrajno sunčano vrijeme s blagim vjetrom. Potencijal za ekoturizam u Hrvatskoj leži u dostupnosti, privlačnosti i očuvanosti prirodnih resursa, pod uvjetom da se odgovorno postupa s prirodom, okolišem i kulturnim nasljeđem.

Međutim, ključni izazov nautičkog turizma u Hrvatskoj je nedostatak kapaciteta u lukama nautičkog turizma, posebno broja vezova. Manjak vezova prisiljava veće jahte da napuste Hrvatsku jer nema dovoljno kapaciteta za jahte duže od sto metara. Također, ponuda u marinama često nedostaje restorane, zabavu ili tehničku infrastrukturu. Sezonalnost je još jedan izazov za nautički turizam u Hrvatskoj jer se sezona uglavnom odvija tijekom ljeta, što ograničava potencijalni prihod. Za produljenje sezone treba poboljšati ponudu destinacija

i kvalitetu usluge. Iako nautički turizam ima mnoge pozitivne aspekte, donosi i teret za okoliš i obalna područja. Održiv razvoj, čistoća okoliša i atraktivnost postaju ključni u konkurentnom okruženju.

Problemi s zakonodavstvom i administrativnim preprekama stvaraju nesklad i otežavaju napredak. Uspostavljanje konzistentnih zakona i zajedničke terminologije postaje ključno za usklađivanje i olakšavanje poslovanja. Nedostatak jasnih propisa često komplicira poslovanje i koči održivi rast i razvoj. Kroz povećanje kapaciteta, tehnološki napredak i inovacije u ponudi, nautički turizam može dalje rasti i povećati potrošnju nautičara. Povećanje sigurnosti plovidbe, broja vezova i unaprjeđenje prometne dostupnosti mogu učiniti Hrvatsku još atraktivnijom destinacijom. Također, potrebno je poticati domaću proizvodnju brodova i opreme te podizati razinu vještina i kompetencija svih sudionika kako bi se povećali prihodi.

Nekontroliran rast u mnogim aspektima nautičkog turizma može postati prijetnja dugoročnoj kvaliteti i privlačnosti proizvoda. Rast može dovesti do zagađenja okoliša, prenaseljenosti obale i smanjenja biološke raznolikosti. Negativne učinke treba pažljivo analizirati kako bi se pronašla rješenja koja neće ugroziti razvoj. Planiranje dugoročnog razvoja mora se temeljiti na ravnoteži između ekonomske dobiti i održivog razvoja. Hrvatski nautički turizam treba pružiti kvalitetniju uslugu kako bi zadovoljio potrebe nautičara i postao konkurentan. Kroz širenje ponude i usluga može se postići konkurentska prednost. Sveukupne potencijale treba iskoristiti odgovorno kako bi se ostvarile veće prednosti. SWOT analiza nautičkog turizma Hrvatske identificira moguće prilike i prijetnje koje proizlaze iz okoline. Pravilno analizirajući prednosti, nedostatke, prilike i prijetnje, nautički turizam može postići konkurentske prednosti i unaprijediti se na tržištu.

8. ZAKLJUČAK

Turizam, kao gospodarska grana i ljudska aktivnost, doživljava rast popularnosti diljem svijeta zahvaljujući napretku u prometu, tehnologiji i poboljšanju turističkih ponuda. Nekada rezerviran za imućne slojeve, turizam je sada dostupan širokom spektru ljudi zbog globalizacije, tehnološkog napretka i boljeg standarda života. On više nije samo o odmoru i zabavi, već obuhvaća i poslovna putovanja, edukativne izlete, vjerske putovanje i zdravstveni turizam.

Turizam, poput drugih gospodarskih grana, oblikuje se između ponude i potražnje, a karakterizira ga visoka fleksibilnost. Da bi privukla više turista, destinacija mora ponuditi raznoliku i atraktivnu paletu sadržaja. Važno je napomenuti da turizam ima svoje specifičnosti, uključujući sezonsku prirodu (ljetno ili zima), neopipljivu prirodu turističkih iskustava koje se doživljavaju na destinaciji i različite lokacije za kupnju i konzumaciju turističkih usluga.

Turizam igra ključnu ulogu u gospodarskom razvoju, posebno u zemljama s razvijenom turističkom industrijom kao što su Hrvatska, Španjolska, Italija i Turska. Osim što je izvor prihoda za hotele, restorane i turističke agencije, turizam pozitivno utječe na druge sektore kao što su promet, trgovina, zabava, kultura i financije. Turističke aktivnosti također doprinose proračunu države putem poreza.

Održivi razvoj je moderna paradigma razvoja koja istovremeno zadovoljava potrebe sadašnjih generacija i štiti potrebe budućih generacija, postižući ravnotežu između gospodarstva, društva i ekologije. Ključni ciljevi održivog razvoja uključuju zaštitu okoliša, zdravlje ljudi i očuvanje biološke raznolikosti. U današnjem svijetu, održivi razvoj obuhvaća trendove kao što su obnovljiva energija, električna vozila, recikliranje, smanjenje emisija stakleničkih plinova i ekološka poljoprivreda.

Održivi turizam je ključna komponenta održivog razvoja jer obuhvaća pitanja okoliša, kulturne i prirodne baštine, ograničene resurse i ekonomske aspekte. On promiče odgovorni turizam koji se razvija planski, uključujući sve dionike u industriji i lokalnu zajednicu. Održivi turizam teži ravnoteži između ekonomske dobiti, zaštite okoliša i društvenog prosperiteta.

Integralno upravljanje obalnim područjem (IUOP) je proces koji promiče održivi razvoj obalnih regija. Cilj mu je iskoristiti obalna područja za turizam i gospodarski razvoj, čuvajući prirodne ekosustave i podržavajući lokalnu zajednicu. IUOP se bori protiv

neodrživih praksi kao što su nekontrolirana izgradnja na obali, zagađivanje mora i privatizacija pomorskog dobra.

Nautički turizam u Hrvatskoj ima obećavajuću budućnost s mogućnošću još većeg rasta i razvoja. Ključni faktori u tom procesu uključuju povećanje kapaciteta luka, unaprjeđenje tehnologije i usluga, te diversifikaciju turističke ponude tijekom cijele godine kako bi se smanjila sezonalnost. Uz očuvanje prirodnih ljepota obale i mora te promicanje održivog turizma, Hrvatska može ostvariti svoj puni potencijal kao svjetski nautički raj.

LITERATURA

KNJIGE

- Alfier D.: *Turizam, izbor radova.*, Institut za turizam, 1994.
- Bartoluci, M., Čavlek, N. i sur.: *Turizam i sport-razvojni aspekt*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
- Bazala, A.: *Istraživanje tržišta u funkciji udruženog rada*, Progres, Zagreb, 1978.
- Čavlek, N., et al.: *Turizam – Ekonomske osnove i organizacijski sustava*, Školska knjiga, Zagreb, 2011.
- Dulčić, A.: *Nautički turizam i upravljanje lukom nautičkog turizma*, EKOKON, Split, 2002.
- Bartoluci, M., Čavlek, N.: *Turizam i sport*, Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagrebački velesajam, Zagreb, 1998.
- Jadrešić, V.: *Nautički turizam*, Pedagoška akademija Zadar, Zadar, 1978.
- Kovačić, M., Komadina, P.: *Upravljanje obalnim područjem i održivi razvoj*, Sveučilište u Rijeci: Pomorski fakultet, Rijeka, 2011.
- Mikačić, V., et. al.: *Hrvatski turizam: plavo bijelo zeleno*, Institut za turizam, Zagreb, 2006.
- Peručić, D.: *Cruising – turizam, razvoj, strategije i ključni nositelji*, Sveučilište u Dubrovniku – Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju, Dubrovnik, 2013.
- Rabotić, B.: *Selektivni oblici turizma*, Visoka turistička škola strukovnih studija, Beograd, 2013.
- Ramsar Convention Secretariat: *Coastal management: Wetland issues in Integrated Coastal Zone Management. Ramsar handbooks for the wise use of wetlands*, 4. izdanje, Ramsar Handbooks, Švicarska, 2010.
- Satta, A., et al: *Sustainable Coastal Tourism: an integrated planning and management approach*, United Nations Environment Programme, 2009.
- Vukonić, B.; Keča, K.: *Turizam i razvoj: pojam, načela, postupci*, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2001.

POGLAVLJE U KNJIZI

- Vanhove N.: *Mass Tourism: Benefits and Costs* u *Tourism, Development and Growth: The Challenge of Sustainability*, J.J. Pigram, S. Wahab (Ed.), 1. izdanje, Routledge Taylor and Francis Group, London, 1997., p.4

ČLANCI U ČASOPISIMA

Aas, C., Ladkin, A., Fletcher, J.: *Stakeholder collaboration and heritage management*, *Annals of Tourism Research*, 32, 28-48.

Kovačić, M.: *Mogućnosti razvoja nautičkog turizma na području Zadarske županije*, *Pomorstvo*, 26, 1, 2012., str. 151-164.

Kovačić, M.: *Razvoj nautičkih luka u funkciji održivog razvoja nautičkog turizma*, *Pomorski zbornik*, 41, 1, 2003., str. 135-154.

Krstinić Nižić, M.: *Spatial resources in the development of tourism destinations (case study Kvarner)*, *Tourism and hospitality management*, 20, 1, 2014., str. 29-43.

Luković, T.: *Nautički turizam – definicije i dileme*, *Naše more*, *Znanstveni časopis za pomorstvo i more*, 54, 1-2, 2007.

Ljubičić, D.: *Analiza održivog razvoja turističke destinacije*, *Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo*, 63, 2, 2016.

Runko Luttenberger, L.: *Izazovi zaštite okoliša u komunalnom gospodarenju obalnih područja*, *Pomorstvo*, 24, 2, 2010., str. 103-114.

INTERNETSKI IZVORI

Adriatic Croatia International Club d.d., <http://www.acimarinas.com/> (30.8.2023.)

Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean, <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/convention-for-the-p...f-the-mediterranean> (27.8.2023.)

OSTALI IZVORI

Coastal Area Management Program (CAMP), Marwan Owaygen, Lebanon, 2003. <https://iczmplatform.org/storage/documents/LThiuLdDVmWU593qAPGJBZz0jSODCR6ugd5sUTpf.pdf> (27.8.2023.)

Making Tourism more Sustainable: A Guide for Policy Makers, United Nations Environment Programme

Mediterranean strategy for sustainable development 2016-2025, UNEP/MAP, 2016.,
<https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/7700/->

Mediterranean_strategy_for_sustainable_development_2016-2025_Investing_in_environmental_sustainability_to_achieve_social_and_economic_development-20.pdf?sequence=3 (23.8.2023.)

morskog područja Hrvatske, Hrvatski sabor, Zagreb, 2015. (22.8.2023.)

Održivi razvoj, Lidija Pavić-Rogošić, Zagreb, studeni 2010., https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/10/odrzivi_razvoj.pdf (15.8.2023.)

Pravilnik o vrstama i kategorijama plovnih objekata nautičkog turizma, Ministarstvo turizma, Zagreb, 2019., http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_69_2304.html (3.9.2023.)

Republike Hrvatske tematska studija: zaštita i korištenje ekosustava obalnog i

Review of integrated coastal zone management and principles of best practice, V. Cummins, C. O Mahony, N. Connolly, University College Cork, Ireland, <https://seaknowledgebank.net/e-library/review-integrated-coastal-zone-management-and-principles-best-practice> (4.9.2023.)

Strategija upravljanja morskim okolišem i obalnim područjem

Synthesis report, State of the Art of Coastal and Maritime Planning in the Adriatic Region, listopad 2007. http://www.plancoast.eu/files/Synthesis_Report_Final_WEB.pdf (17.8.2023.)

Tematska studija: Zaštita i korištenje ekosustava obalnog i morskog područja Hrvatske, Zagreb, 2015. (13.8.2023.)

World Trade Organization (WTO), 2005.,
<https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741;jsessionid=FAAFACEB26F0AFE93EAE9D823BA9D112> (18.8.2023.)

World Trade Organization (WTO), 2005.,
<https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741;jsessionid=FAAFACEB26F0AFE93EAE9D823BA9D112> (18.8.2023.)

POPIS SLIKA

Slika 1. Hotel Kvarner - Prvi hotel na jadranskoj obali	8
Slika 2. Obalno i morsko područje.....	16
Slika 3. Obalno i morsko područje - karta staništa.....	18
Slika 4. ACI logo	60

POPIS TABLICA

Tablica 1. Ekonomske koristi koje turizam donosi Hrvatskoj.....	10
Tablica 2. SWOT analiza	41
Tablica 3. PESTLE analiza 1.dio	44
Tablica 4. PESTLE analiza 2.dio	44

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Broj posjetitelja iz europskih zemalja u europskim destinacijama 2021. (%).....	14
Grafikon 2. Ekonomski prihodi za dionike zaštićenih područja	35
Grafikon 3. Distribucija ekonomskog prihoda od turizma različitim dionicima morskih i obalnih zaštićenih područja.....	36

POPIS PRIKAZA

Prikaz 1. Tri sastavnice održivog razvoja	26
Prikaz 2. Ciljevi održivog razvoja.....	29
Prikaz 3. Održivi turizam u deset koraka	38
Prikaz 4. Faze provedbe IUOP-a u ponavljajućemu cikličkom pristupu	47
Prikaz 5. Vertikalna (kroz razine) i horizontalna (kroz sektore) integracija dokumenata u procesu integralnog upravljanja obalnim područjem	50